

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТАМГЫН ГАЗАР
**ПАРЛАМЕНТЫН СУДАЛГАА,
ХӨГЖЛИЙН ХҮРЭЭЛЭН**

**ТӨРИЙН ШАГНАЛ, ОДОН, МЕДАЛИЙН ЭРХ ЗҮЙН
ТОГТОЛЦООНЫ ТАЛААРХ МЭДЭЭЛЭЛ, ЛАВЛАГАА**

Судалгааны төрөл:
Судалгааны код:
Хугацаа:

Мэдээлэл, лавлагаа
СТ-25/414
2025.09.22

ЗАХИАЛАГЧ:

УИХ-ын гишүүн С.Цэнгүүн

Хянасан:

ПСХХ-ийн Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга Д.Онолт
Судалгааны хэлтсийн дарга Г.Гэсэр

Судалгаа удирдсан:

Нийгмийн судалгааны хэсгийн эрхлэгч Э.Дашзэгвэ

Судлаач:

Нийгмийн судалгааны хэсгийн референт Р.Оргилмаа

Улаанбаатар хот
2025

Агуулга

Удиртгал.....	3
НЭГ. ТӨРИЙН ОДОН, МЕДАЛЬ, ШАГНАЛЫН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ.....	4
1.1 Төрийн шагналын төрөл.....	8
1.2 Төрийн шагнал олгох эрх бүхий байгууллага, шалгуур нөхцөл, журам	11
1.3 Хяналт, маргаан шийдвэрлэх тогтолцоо	15
ХОЁР. ШАГНАЛ ОЛГОХТОЙ ХОЛБООТОЙ ТӨСӨВ, САНХҮҮЖИЛТИЙН БҮТЭЦ... ..	17
2.1.Шагналын төсвийн эх үүсвэр	17
2.2.Төрийн шагналын зардлын бүтэц.....	19
Судалгааны үр дүн	26
Ном зүй	28

Удиртгал

Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэнд “Төрийн шагнал, одон медалийн эрх зүйн тогтолцооны талаарх мэдээлэл, лавлагаа”-г гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго: Төрийн шагнал, одон, медаль олгохтой холбоотой эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох ажлын хүрээнд тус мэдээлэл, лавлагаагаар гадаадын таван улсын шагналын тогтолцоог харьцуулан судлах.

Судалгааны хамрах хүрээ: Судалгаанд УИХ-ын гишүүн захиалгадаа дурдсаны дагуу Америкийн Нэгдсэн Улс (АНУ), Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс (Герман), Бүгд Найрамдах Солонгос Улс (Өмнөд Солонгос), Бүгд Найрамдах Франц Улс (Франц), Япон Улсын төрийн шагнал, одон медалийн эрх зүйн зохицуулалт болон санхүүжилтийн тогтолцоог харьцуулан авч үзэв. Улс бүрийн холбогдох хууль тогтоомж, дүрэм, журам болон тухайн улсад үндэсний хэмжээнд олгодог одон, медаль, шагналын талаар авч үзлээ. Мөн улс орнуудын шагналын тогтолцооны ижил төстэй болон онцлог шинжийг тодорхойлж, шагнал олгох шалгуур нөхцөл, эрх бүхий байгууллага, журам, шагнал гардуулахтай холбоотой хяналт, маргаан шийдвэрлэх механизм, шагналын төсөв, санхүүжилтийн болон зардлын бүтэц, ил тод байдал зэрэг асуудлуудыг тус тус авч үзлээ.

Судалгааны ажлын бүтэц: Судалгааны тайлан үндсэн хоёр хэсэгтэй. Үүнд:

1. Төрийн одон, медаль, шагналын эрх зүйн зохицуулалт.
2. Шагнал олгохтой холбоотой төсөв, санхүүжилтийн бүтэц.

Судалгааны арга зүй: Судалгааг тухайн улсын төрийн шагналыг зохицуулсан хууль тогтоомж, дүрэм, журам, судалгааны удирдамжид заасан чиглэлийн дагуу холбогдох мэдээллийг харьцуулан судлах, нэгтгэн дүгнэх арга зүйг ашиглан гүйцэтгэв.

Түлхүүр үг: Төрийн шагнал, одон, медаль

Key words: State order, honor, medal

НЭГ. ТӨРИЙН ОДОН, МЕДАЛЬ, ШАГНАЛЫН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

Дэлхийн олон улс оронд төрийн дээд шагнал, одон, медалийг бий болгон, эх орондоо болон хүн төрөлхтөнд оруулсан онцгой гавьяа зүтгэлийг үнэлэн алдаршуулах уламжлал тогтсон байдаг. Энэ нь нэр төрийн илэрхийлэл төдийгүй тухайн улсын төр, соёл, уламжлалын нэгэн чухал бүрэлдэхүүн хэсэг болж, нийгмийн үнэт зүйл, үндэсний бахархлын илэрхийлэл болдог байна (Sumartojo, 2015).

Төрийн шагналын тогтолцоо нь улс орны түүхэн замнал, төрийн байгууллын онцлог, улс төрийн үзэл баримтлал, нийгмийн хэм хэмжээг тусгасан олон талт шинжтэй байна. Улс орнууд нийгмийн бүхий л салбарт — төрийн алба, шинжлэх ухаан, соёл урлаг, спорт, хүмүүнлэгийн үйлс, эх орноо батлан хамгаалах үйл хэрэг, олон улсын энх тайван, хамтын ажиллагаанд оруулсан хувь нэмрийг үнэлж, онцгой гавьяатай иргэн, байгууллага, зарим тохиолдолд гадаад улсын иргэн, олон улсын байгууллагад төрийн дээд шагнал олгодог (Pacher, 2023).

Төрөөс шагнал олгох нь:

- Хувь хүнийг алдаршуулах, гавьяа зүтгэлийг хүлээн зөвшөөрөх, үнэлэх;
- Үндэсний үнэт зүйлийг дэмжих;
- Улс төр, дипломат харилцаа, олон улсын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх, найрсаг хамтын ажиллагааг дэмжих зэрэг үндсэн зорилготой байна (Köker, Weiher, & Schollmeyer, 2024).

Төрийн шагналын тогтолцоо нь улс төрийн шинэчлэл, дайн байлдаан, үндэсний тэргүүлэх чиглэлийн өөрчлөлт зэрэг түүхэн чухал үйл явдлуудтай нягт холбоотойгоор хувьсан өөрчлөгдөж ирсэн байна (Cabinet Office of the UK, 2005). Тухайлбал, Дэлхийн хоёрдугаар дайны дараа Герман, Япон зэрэг улс төрийн шинэчлэл хийсэн орнуудад шагналын бүтэц, зарчмыг шинэчилсэн (Larres, Moroff, & Wittlinger, 2022) бол Франц Улсын хувьд Наполеон Бонапартын үеийн түүхэн уламжлалаа хадгалсаар ирсэн зэрэг онцлогтой байна (Britannica, 2025).

Судалгаанд авсан улс орнууд төрийн дээд шагнал, одон, медалийг олгох харилцааг эрх зүйн тогтолцоо, түүхэн уламжлал, төрийн байгууллын бүтэц, засаглалын онцлогтоо нийцүүлэн харилцан адилгүй байдлаар зохицуулдаг байна. Зарим улс оронд төрөөс олгодог бүх шагнал, одон, медалийн нэр төрөл, ангилал, олгох эрх бүхий субъект, журам зэргийг нэгтгэсэн бие даасан хуультай (Герман, Өмнөд Солонгос) бол зарим улсад нэгдсэн хуулиар бус төрийн тэргүүний зарлиг (Ерөнхийлөгч/Эзэн хааны зарлиг), Засгийн газрын тогтоол, журмаар (Франц, Япон), түүнчлэн шагнал тус бүрийн хүрээнд тусад нь зохицуулалт хийдэг (АНУ) зэрэг туршлагауд байна.

Хүснэгт 1. Хууль, эрх зүйн зохицуулалт

Эрх зүйн зохицуулалтын хэлбэр	Улс
Бие даасан хуультай	Герман ¹ , Өмнөд Солонгос ²
Ерөнхийлөгч болон Эзэн хааны зарлиг, Засгийн газрын тогтоол, журам	Франц ³ , Япон (Cabinet Office, n.d.)
Шагнал бүр тусдаа эрх зүйн баримт бичгээр зохицуулагддаг. (Ерөнхийлөгчийн зарлиг, Конгрессоор батлагдсан хууль гэх мэт)	АНУ (Congress, 2024)

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулснаар

Судалгаанд авсан улс орнуудаас АНУ нь төрийн шагналыг тодорхой хуульчилсан нэгдсэн системгүй, тухайн цаг үед нь улс төрийн институтүүдийн тусгай шийдвэрээр олгодог бол Герман, Франц улсын хувьд төрийн шагналын тогтолцоог хууль, журмаар нарийн зохицуулж, төрийн тэргүүнд төвлөрүүлэн, тодорхой шаталсан ангилал бүхий одон, медалийн системийг бүрдүүлжээ. Япон Улс Үндсэн хуулиараа шагнал, одон олгох үйлдлийг төрийн хэрэг гэж үзэн Эзэн хааны гүйцэтгэх үүрэгт багтааж, ингэхдээ Засгийн газрын шийдвэрээр хэрэгжүүлдэг тогтолцоо бүрдүүлжээ.⁴ Япон Улсын шагналын систем нь олон төрөл, өндөр ёслол төгөлдөр арга хэмжээгээрээ онцлог бөгөөд эдгээрийг Засгийн газрын дүрэм, журам, уламжлалт тогтсон ёс жаягийн дагуу олон хэлбэрээр олгодог байна. Харин Өмнөд Солонгос Улсын хувьд төрийн шагналын бие даасан хуулиар бүхий л төрлийн одон медалийн ангилал, зэрэглэл, олгох журмыг цогцоор нь тогтоож өгсөн нь бусад улстай харьцуулахад хамгийн системчлэгдсэн загвар гэж хэлж болохоор байна. Тус хуульд шагналд тодорхойлох (§5), олгохоос эхлээд түдгэлзүүлэх, хураах (§8) хүртэл алхам бүрийг тодорхой зааж, Засгийн газар хэлэлцэх, Ерөнхийлөгч эцэслэх (§7) дэс дараалал бүхий механизмыг цогцоор нь зохицуулсан байна.

АНУ-д төрийн шагналын нэгдсэн систем, бие даасан хууль байхгүй. АНУ нь Үндсэн хуулиараа язгуур цол, хэргэм зэрэг бий болгохыг хориглон, төрийн албан хаагч гадаад улсын шагнал, цол хүртэх тохиолдолд Конгрессоос зөвшөөрөл авах шаардлагатай гэж заасан байна.⁵ Төрийн дээд шагнал, одон, медалийг олгох эрх мэдэл нь улсын засаглалын салаа мөчрүүдэд хуваарилагдсан ба тусгайлан баталсан хууль, эсвэл Ерөнхийлөгчийн зарлигийн хүрээнд хэрэгждэг онцлогтой.

¹ Герман: Law on Titles, Orders and Decorations. Хандах: https://www.gesetze-im-internet.de/ordeng/index.html?utm_source

² Өмнөд Солонгос: Awards and Decorations Act. Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=24059&type=new&key=

³ Франц: Code of the Legion of Honor, the Military Medal and the National Order of Merit. Хандах: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071007/.

⁴ Япон: Constitution of Japan, §7. Хандах: https://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html

⁵ АНУ: US Constitution, Clause 8 Titles of Nobility and Foreign Emoluments. Хандах: <https://www.law.cornell.edu/constitution-conan/article-1/section-9/clause-8>.

Тус улсын шагналын системд одон, медалийг эргүүлэн хураах албан ёсны нийтлэг журам байдаггүй.⁶ Зарим тохиолдолд цэргийн медалийг шалган үзэж хүчингүй болгох тохиолдол гардаг ч иргэний дээд шагналын хувьд (“Ерөнхийлөгчийн медаль”, “Конгрессын медаль”) шагналыг хураах эрх зүйн зохицуулалт байхгүй. Харин гадаад улсын одон медалийг хүлээн авах асуудалд Конгресс зөвшөөрөл олгосон тохиолдолд (ихэнхдээ зэвсэгт хүчний алба хаагчдад гадаадын байлдааны медаль хүртэх зөвшөөрөл өгдөг) хүлээн зөвшөөрдөг уламжлалтай байна.⁷

Герман Улсын төрийн дээд шагнал, одон медалийн эрх зүйн зохицуулалт нь тус улсын түүхэн замнал, ялангуяа Дэлхийн II дайны дараах өөрчлөлттэй холбоотойгоор онцлог байдаг. 1945 онд Нацист Германы ялагдлын дараа Герман Улсад аливаа одон, медаль хүртээх явдал түр зогсож, 1950-аад оны дунд хүртэл шинэ шагналын системгүй байсан. 1957 онд “Цол, одон тэмдэг, шагналын тухай” (Gesetz über Titel, Orden und Ehrenzeichen)⁸ хуулийг баталсан нь орчин үеийн Германы шагналын тогтолцооны үндэс суурь болжээ. Тус хуулиар дайны өмнө олгогдсон шагналуудыг хэрхэн зүүх, хориглох талаар нарийвчилсан зохицуулалтуудыг хийхийн зэрэгцээ орчин үеийн шагналын системийн ерөнхий зарчмуудыг тодорхойлсон байна. Тухайлбал, Холбооны Засгийн газар болон мужууд (холбооны улсууд)-д цол, одон, хүндэт тэмдгээр шагнах эрхийг олгон, Холбооны Ерөнхийлөгч нь одон, шагнал шинээр бий болгох буюу олгох эрхийг (эсвэл түүний зөвшөөрлөөр бусад байгууллага олгож болохыг) хуульчилсан (§3), гэмт хэрэг үйлдсэн хүний өмнө авсан шагналыг хүчингүй болгох (§4), Герман Улсын иргэн гадаад улсын одон, медаль хүлээн авахад заавал Холбооны Ерөнхийлөгчөөс зөвшөөрөл олгох (§6) зэрэг зохицуулалтыг тусгасан байна.

Гадаад, дотоодын ямар ч одон, тэмдгийг хууль бусаар буюу зөвшөөрөлгүй зүүсэн тохиолдолд захиргааны шийтгэл ногдуулж болох бөгөөд террорист байгууллагын бэлгэдэл агуулсан одон тэмдгийг зүүх, сурталчлахыг хориглосон тусгайлсан зохицуулалттай байна (§86a).⁹

Өмнөд Солонгос Улсын хувьд 1948 онд тусгаар тогтносноос хойш тус улсын Засгийн газраас төрийн одон медаль олгох тогтолцоог бүрдүүлж эхэлсэн бөгөөд 1967 онд “Одон, медалийн тухай”¹⁰ бие даасан хуулийг баталж, өнөөг хүртэл нэмэлт, өөрчлөлт оруулан сайжруулсаар байна. Тус хуулиар төрөөс олгодог бүх одон медалийн төрөл, зэрэглэл, олгох субъект, шалгуур нөхцөлийг нарийвчлан зохицуулсан (§1-4). Хуулиар одон, медалиуд 3–5 зэрэглэлтэй байхаар тогтоожээ (§11-15). Хуульд шагнал, одон, медалийг хураах нөхцөлийг нарийн зааж өгсөн. Хэрэв одон, медаль хүртсэн хүн дараах байдлын нэгэнд хамаарвал түүний шагналыг хүчингүйд тооцож, одон, медаль болон дагалдан өгсөн эд зүйл, мөнгөн

⁶ Жишээлбэл, Ерөнхийлөгчийн эрх чөлөөний одонг эргүүлэн хураах зохицуулалтгүй байна. АНУ: Executive Order 11085. Хандах: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/executive-order-11085-the-presidential-medal-freedom>

⁷ АНУ: 5 U.S. Code §7342 (c)(1)(B) - Receipt and disposition of foreign gifts and decorations. Хандах: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/5/7342>

⁸ Герман: Law on Titles, Orders and Decorations. Хандах: https://www.gesetze-im-internet.de/ordeng/index.html?utm_source

⁹ Герман: Criminal Code. Хандах: https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/_86a.html?utm_source

¹⁰ Өмнөд Солонгос: Awards and Decorations Act. Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=24059&type=new&key=

шагналыг Төрийн зөвлөлөөр хэлэлцэн Ерөнхийлөгчийн шийдвэрээр хураана гэж заажээ (§8):

- 1) шагнал авсан үндэслэл нь худал хуурмаг болох нь албан ёсоор тогтоогдсон;
- 2) улсын аюулгүй байдал, ашиг сонирхлын эсрэг гэмт хэрэг үйлдэж, улмаар ял авсан;
- 3) хүнд гэмт хэрэг үйлдэн шүүхээс 3 ба түүнээс дээш жилийн хорих ялаар шийтгэгдсэн (эсвэл цааз, бүх насаар) зэрэг болно.

Франц Улсад төрөөс олгох шагналыг 1962 онд Шарль де Голль Ерөнхийлөгчийн баталсан шагналын тухай эрх зүйн баримт бичгийг үндэслэн олгох бөгөөд энэ нь Францын нэр хүндтэй төрийн шагналууд болох “Хүндэт Легионы одон”, “Үндэсний гавьяаны одон”, “Цэргийн медаль”-ийг нэгтгэн зохицуулсан эрх зүйн баримт бичиг юм.¹¹ Олон салбарын шагналуудыг нэгтгэн “Үндэсний гавьяаны одон”-г бий болгон хуульчилсан хэдий ч зарим салбарын шагналууд, тухайлбал, Академийн пальмын одон (боловсрол, шинжлэх ухааны салбар), Урлаг, утга зохиолын одон, Хөдөө аж ахуйн гавьяаны одон, Далайн гавьяаны одон зэрэг нь (Villa Albertine, 2025) тухайн салбарын яамдын санаачилгаар Ерөнхий сайд, эсхүл Засгийн газрын тогтоолоор бий болсон бөгөөд өнөөг хүртэл хүчинтэй хэвээр байна. Франц Улсын иргэн хуулиар гадаад улсын одон медалийг Засгийн газрын зөвшөөрлийн үндсэн дээр зүүх эрхтэй (§R204). Зөвшөөрөлгүй тохиолдолд төрийн албан ёсны арга хэмжээнд тухайн одонг зүүхийг хориглодог.

Япон Улсын төрийн шагнал, одон медалийн тогтолцоо нь Үндсэн хуульт хаант засаглалын уламжлалыг орчин үеийн эрх зүйтэй хослуулсан тогтолцоо юм. Япон Улсын төрийн шагналын тогтолцоо нь Мэйжийн үеэс (1870-аад оноос) эхлэлтэй бөгөөд 1875 онд “Шагнал, одон, медалийн тогтолцоог бий болгох тухай” Засгийн газрын 54 дүгээр тогтоолыг батлан “Мандах нарны одон” (Order of the Rising Sun) үндэсний хэмжээний анхны одонг бий болгосон байна. Төрийн одон медалиудыг бий болгосон хаадын зарлиг одоо хүртэл мөрдөгддөг. Үндсэн хуулийн 14-р зүйлд “аливаа язгууртны цол хэргэмийг хүлээн зөвшөөрөхгүй” болон “төрийн шагнал, одон медаль нь ямар нэгэн эрх ямба дагалдуулахгүй, мөн тухайн хүний нас барснаар хүчин төгөлдөр бус болно” гэж тусгайлан заасан байна (Үндсэн хуулийн §14-р зүйл)¹². Ингэснээрээ Япон Улс шагналын тогтолцоогоороо хэн нэгнийг язгууртан мэт давуу эрх эдлүүлэх, эсвэл шагналыг нь үр хүүхдэд нь өвлүүлэн цол хэргэм үүсгэхийг бүрэн хориглосон байна. Үүний зэрэгцээ төрийн одон, медальтай холбоотой одон, медалийн төрөл, ангилал, техникийн стандарт болон нэр дэвшүүлэх, сонгон шалгаруулах, олгох шалгуур, нөхцөл, зүүх дүрэм, хувцаслалт зэргийг нарийвчлан зохицуулсан Засгийн газрын шийдвэр, дүрэм, журмуудыг батлан, баримталж ажилладаг байна (Cabinet Office, n.d.). Япон Улс гадаадын иргэдэд төрийн одон, медаль гардуулахад нээлттэй байдаг. Жил бүрийн Хавар ба Намрын шагнал гардуулах ёслолоор олон тооны

¹¹ Франц: Code of the Legion of Honor, the Military Medal and the National Order of Merit. Хандах: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071007/.

¹² Япон: Constitution of Japan. Хандах: https://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html?utm_source.

гадаадын иргэд Япон Улсын төрийн одон, медаль хүртдэг байна. Тухайлбал, “Мандах нарны одон”-г гадаадын эрдэмтэн, улс төрийн зүтгэлтэн, бизнесменүүд олонтоо хүртжээ.¹³

1.1 Төрийн шагналын төрөл

Судалгаанд авсан улс орнуудын шагналын тогтолцоо нь үндэсний болон салбарын түвшний шагналаас бүрдэж байна. Төрөөс олгож буй шагнал нь иргэний гавьяаг үнэлсэн, иргэнд харьяалсан одон байхын зэрэгцээ тодорхой салбарын гавьяаг онцлох (тухайлбал, соёл урлаг, спорт зэрэг) нийтлэг төрлүүдтэй байна. (Хүснэгт 3-аас дэлгэрүүлэн үзнэ үү.)

Түүнчлэн батлан хамгаалах салбарыг онцгойлон үзэж, цэргийн алба хаагчийн гавьяаг тусгайлан үнэлдэг нийтлэг жишиг байна. Тухайлбал, АНУ-ын “Хүндэт медаль” (Medal of Honor), Герман Улсад Бундесверийн “Эр зоригийн хүндэт загалмай”, Өмнөд Солонгост “Цэргийн гавьяаны одон” (Order of Military Merit 1950), Францад “Цэргийн медаль” зэрэг болно. АНУ-ын “Хүндэт медаль” нь тус улсын зэвсэгт хүчний дээд шагнал бөгөөд тухайн медалиар шагнагдсан хүн (тухайн хүн нас барсан тохиолдолд эхнэр/нөхөрт нь)-д насан туршид нь сар бүр тэтгэмж олгодог зохицуулалт байна.

Судалгаанд авсан зарим орнууд харьцангуй цөөн үндэсний шагналтай (тухайлбал, Герман Улс үндэсний хэмжээний найман зэрэглэл бүхий нэг одон, Франц Улс гурван одон) бол Япон, Өмнөд Солонгос улсууд нь олон нэр төрөл, шатлал бүхий одон, медалийн тогтолцоотой байна (Япон зургаан одон, зургаан медаль, Өмнөд Солонгос 12 одон, 12 медальтай). Мөн эдгээр орнуудад (Герман, Өмнөд Солонгос, Франц, Япон) одон, медаль нь дотроо зэрэглэлтэй байх бөгөөд энэ нь нэг талаар тухайн хүний амжилт, ололтыг тухайн цаг үед нь үнэлэхийн зэрэгцээ цаашид тодорхой хугацаанд амжилтаа ахиулах, шагналын дараагийн эрэмбэд хүрэх хөшүүрэг болдог байна.

АНУ-д төрийн талархлын хүрээг иргэдийн бүх насны бүлэгт хүргэх зорилгоор Конгресс 14–23 насны хүүхэд, залуусын сайн дурын үйлс, өөрөө хөгжих зорилго, биеийн сорилыг урамшуулсан алт, мөнгө, хүрэл медаль бүхий Конгрессын шагнал “Congressional Award” хөтөлбөрийг 1979 оноос хойш хэрэгжүүлсэн онцлогтой байна (Congress.gov, 2024).

Франц Улсад нийгмийн бодлогын зорилттой нийцсэн “Хүүхэд, гэр бүлийн медаль” (French administration, n.d.) болон иргэдийн олон жилийн хөдөлмөр, зүтгэлийг үнэлсэн “Хөдөлмөрийн хүндэт медаль” мөн хууль сахиулах, дотоодын аюулгүй байдал, гамшиг-онцгой байдлын салбарын онцгой гавьяаг үнэлэн “Аюулгүй байдлын медаль”, “Цагдаагийн албаны хүндэт медаль”-ийг тус тус олгодог.¹⁴

АНУ-ын төрөөс олгож буй шагналд Конгресс болон Ерөнхийлөгчөөс үндэсний хэмжээнд олгодог 5 гол шагнал болон Холбооны Засгийн газраас олгодог бусад шагналууд багтаж байна. (Congress.gov, 2024). “Конгрессын Алтан медаль” нь АНУ-ын хамгийн дээд шагнал бөгөөд үнэ цэн, бэлгэдлийн хувьд асар өндөр ач холбогдолтой байна. “Конгрессын Алтан медаль”-ийн тухай ерөнхий хууль, нэг мөр журам байдаггүй. Шагнал олгох бүрд

¹³ Тухайлбал, 2024 оны намрын шагнал гардуулах ёслолд Мандах нарны одонг нийт таван гадны иргэдэд олгосон байна. Хандах: <https://www.mofa.go.jp/files/100747618.pdf>

¹⁴ Франц: Decree No. 2012-424 Creating the Internal Security Medal <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000025592575>

Конгрессоос шинэ хууль баталж олгодог онцлогтой. Тус медалийг анх 1776 оноос хойш баатарлаг гавьяа байгуулсан цэрэг эрс, тусгаар тогтнолын төлөө зүтгэгчид, түүнчлэн шинжлэх ухаан, соёл, спорт, хүмүүнлэг зэрэг салбарт онцгой амжилт гаргасан хувь хүмүүст олгосоор иржээ. “Конгрессын медаль” нь тус бүрдээ дахин давтагдашгүй загвартай, түүхэн дурсгалын чанартай шагнал юм.

“Ерөнхийлөгчийн эрх чөлөөний медаль” ба “Ерөнхийлөгчийн иргэний медаль” нь АНУ-ын хамгийн нэр хүндтэй иргэний шагналууд бөгөөд нийгмийн бүхий л салбарт онцгой хувь нэмэр оруулсан хүмүүсийг улс орон даяар алдаршуулах зорилготой ерөнхийлөгчийн эрх мэдлийн хүрээнд, ямар нэг онцгой шалгуургүйгээр гардуулдаг хамгийн дээд цол, хүндэтгэл юм. “Ерөнхийлөгчийн эрх чөлөөний медаль”-ийг жил бүрийн 07 сарын 04-ний “Тусгаар тогтнолын өдөр” олгохоор зарлигт заасан боловч жил алгасах тохиолдол байдаг. Тус медалийг энгийн иргэдээс гадна цэргийн алба хаагчдад ч олгодог. Зарим тохиолдолд “Онцгой хүндэтгэлтэй” (With Distinction) зэрэглэлтэйгээр хүртээдэг байна.

Харин албан үүргээс давсан баатарлаг гавьяа байгуулсан цэргийн алба хаагчдад Конгрессын нэрийн өмнөөс АНУ-ын Ерөнхийлөгч олгодог “Хүндэт медаль” (Medal of Honor) нь цэрэг армийн дээд шагнал юм. АНУ-ын Конгрессын тогтоолоор 1861 онд анх бий болсон тус медалийг Арми, Тэнгисийн цэрэг, Агаарын хүчин тусдаа олгодог болсон байна. Медалийн журам, болзлыг холбогдох хууль (Холбооны хууль, Title 10¹⁵, §7271 (Арми), §8291 (Тэнгисийн цэрэг), §9271 (Нисэх хүчин) болон Батлан хамгаалах яамны дүрэм, журмаар зохицуулж байна.

Дээрх шагналуудаас гадна Засгийн газраас жил бүр шилдгүүдэд олгодог “Үндэсний шинжлэх ухааны медаль” (National Medal of Science), “Үндэсний урлагийн медаль” (National Medal of Arts), “Үндэсний хүмүүнлэгийн медаль” (National Humanities Medal) зэрэг салбартаа гавьяа байгуулсан хүмүүсийг үндэсний хэмжээнд алдаршуулдаг шагналууд байна.

Герман Улсын Ерөнхийлөгч Теодор Хойсс 1951 онд “Холбооны Гавьяаны Одон” (Verdienstorden der Bundesrepublik Deutschland)-г бий болгосон бөгөөд 8 зэрэглэлтэй.¹⁶ Тус одонгоор бүх салбар, бүх түвшний гавьяатнуудыг шагнадаг. Өөрөөр хэлбэл, шинжлэх ухаан, урлаг, спорт, бизнес, төрийн алба, сайн үйлсийн аян гээд аль ч салбарын хүн онцгой амжилт гаргасан бол энэ одонгийн аль нэг ангиллыг хүртэх боломжтой. Байгуулсан гавьяанаас нь хамааран зэрэглэл ахиулан шагнах боломжтой. Шагналыг олгох эрх мэдэл нь Холбооны Ерөнхийлөгчид хадгалагдах ба Ерөнхийлөгч өөрийн зарлигаар шагнадаг. Одонгийн тодорхой зэрэглэлээр шагнах саналыг Холбооны Канцлер, Засгийн газрын гишүүд болон муж улсын Засгийн газрууд дэвшүүлдэг журамтай. Түүнчлэн Герман Улсын ихэнх муж өөрийн гавьяаны одонг бий болгосон байна. Тухайлбал, “Баварийн гавьяаны одон” (Bayerischer Verdienstorden, 1957 онд бий болсон). Эдгээрийг тухайн мужийн захирагчийн шийдвэрээр олгоно. “Цол, одон тэмдэг, шагналын тухай хууль”-д заасны дагуу муж улсын шагналуудыг зөвшөөрдөг бөгөөд Холбооны Ерөнхийлөгчийн зарлигаар тэдгээрийг албан ёсны хүндэтгэлд тооцон зүүх эрэмбийг тогтоосон байна.

¹⁵ АНУ: Code Title 10 – Armed forces. Хандах: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/10>.

¹⁶ Герман: Erlaß über die Stiftung des Verdienstordens der Bundesrepublik Deutschland, 1951. Хандах: <https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav#/switch/tocPane?ts=1757293928656>

Герман Улсад цэргийн гавьяаг “Холбооны гавьяаны одон”-оос тусад нь, Батлан хамгаалахын сайдаас олгодог “Бундесверийн хүндэт тэмдэг”-ээр үнэлдэг байна. Энэ нь дотроо 5 зэрэглэлтэй бөгөөд Тавдугаар буюу хамгийн дээд шатлал нь “Эр зоригийн хүндэт загалмай” юм.¹⁷

Өмнөд Солонгос Улс нь шагнал, одон медалийн олон шатлалтай, нарийн зэрэг дэв бүхий тогтолцоотой байна. “Шагнал, одон медалийн тухай хууль”¹⁸-аар бүх одон, медалийн нэр төрөл, зэрэглэл, олгох нөхцөлийг тодорхой зааж өгсөн. Үүний дагуу 12 нэр төрлийн одон, тухайлбал, БНСУ-ын “Төрийн дээд Мугунхва одон” (Grand Order of Mugunghwa), Улс байгуулахад оролцсон гавьяаны, Цэргийн гавьяаны, Иргэний гавьяаны, Албаны гавьяаны, Үндэсний аюулгүй байдлын, Гадаад харилцааны, Аж үйлдвэрийн гавьяаны, Соёлын гавьяаны одонгууд (§9) болон одонгоос шатлал доогуур мөн адил нэр төрлийн медалийг Ерөнхийлөгчийн зарлигаар (§19) тухайн салбарт гавьяа байгуулсан хүмүүст олгохоор заажээ.

БНСУ-ын хамгийн дээд одон болох “Мугунхва” одонг БНСУ-ын Ерөнхийлөгч, мөн БНСУ-ын хөгжил, аюулгүй байдлыг сахин хамгаалахад онцгой гавьяа байгуулсан тохиолдолд Ерөнхийлөгчийн эхнэр/нөхөрт, холбоот улсын төрийн тэргүүн, эсхүл түүний эхнэр/нөхөрт, эсхүл төрийн тэргүүн асанд, эсхүл түүний эхнэр/нөхөрт олгож болно (§10) гэж заажээ. “Мугунхва” одонгоос бусад хуульд заасан одон, медалиуд нь бүгд таван зэрэглэлтэй байна. Түүнчлэн “Ерөнхийлөгчийн нэрэмжит өргөмжлөл”-ийг хувь хүн болон байгууллагад олгодог. Зарим одон, медалийг нэмэлт шагнал буюу мөнгөн шагнал дагалддаг (§32).

Салбарын сайд нар болон Үндэсний Ассамблейн Ерөнхий нарийн бичгийн дарга, Шүүхийн Ерөнхий захиргаа, Үндсэн хуулийн шүүх, Сонгуулийн ерөнхий хорооны нарийн бичгийн дарга зэрэг албан тушаалтнууд шагналд нэр дэвшүүлэх эрхтэй байна (§5).

Франц Улсад Үндэсний хэмжээнд “Хүндэт Легионы одон” (1802) болон “Үндэсний гавьяаны одон” (1963), түүнчлэн “Цэргийн медаль” олгодог. Наполеон Бонапарт 1802 онд “Хүндэт Легионы одон”-г бий болгосон бөгөөд өнөөг хүртэл олгож байна.¹⁹ Ихэнх салбарын одонг (аж үйлдвэр, хөдөлмөр, нийгмийн үнэт зүйлсийн гэх мэт) нэгтгэн 1963 онд “Үндэсний гавьяаны одон” бий болгосон байна (Villa Albertine, 2025). “Үндэсний гавьяаны одон”-г үндэсний хоёрдугаар одонд тооцдог. “Легионы одон” ба “Үндэсний гавьяаны одон” тус тус таван зэрэглэлтэй байдаг. Салбарын сайд тодорхойлон, “Одон шагналын зөвлөл”-өөр хэлэлцсэний үндсэн дээр Ерөнхийлөгч тус одонгуудыг олгох эсэхийг шийдвэрлэдэг. Харин Академийн пальмын одон 1955 (боловсрол, шинжлэх ухааны салбар), Урлаг, утга зохиолын одон 1957, Хөдөө аж ахуйн гавьяаны одон 1883, Далайн гавьяаны одон 1930 гэсэн 4 салбарын одон өнөөдрийг хүртэл хүчин төгөлдөр хэвээр байна. Эдгээр нь тус бүр гурван

¹⁷ Герман: Das Ehrenkreuz der Bundeswehr (WD 2 – 106/19). Хандах: <https://www.bundestag.de/resource/blob/668042/WD-2-106-19-pdf.pdf>

¹⁸ Өмнөд Солонгос: Awards and Decorations Act. Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=24059&type=new&key=

¹⁹ Франц: Code de la Légion d'honneur, de la Médaille militaire et de l'ordre national du Mérite. Хандах: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071007

зэрэглэлтэй бөгөөд бие даасан журмаар зохицуулдаг. Шагнал олгох шийдвэрийг салбарын сайд гаргана.

Мөн олон төрлийн салбарын болон бусад медалиуд олгогддог. Тухайлбал, 20, 30, 40 жилийн туршлагатай ажилчдыг алдаршуулах зорилготой “Хөдөлмөрийн хүндэт медаль” (Médaille d'honneur du travail 1886), олон хүүхэд төрүүлж, өсгөсөн эхчүүд болон хүүхэд, гэр бүлийн төлөө онцгой ажил, үүрэг гүйцэтгэсэн хүнд олгодог “Хүүхэд, гэр бүлийн медаль”, хуучнаар “Эхийн алдар медаль” (Médaille de la Famille) болон “Аюулгүй байдлын медаль”, “Цагдаагийн албаны хүндэт медаль” гэх мэт. Эдгээр шагналыг холбогдох салбарын сайдын тушаалаар олгодог.

Япон Улсын төрийн шагнал нь анх Мэйжийн эрин үед (1875 онд) “Мандах нарны одон” (Order of the Rising Sun) бий болсноор эхэлсэн. Одоогийн төрийн шагнал нь 6 нэр төрлийн одон болон туузны өнгөөр ялгагдах утга, гавьяаг илэрхийлсэн 6 төрлийн хүндэт медалиас (Medals of Honor) бүрдэж байна (Cabinet Office, n.d.). Тухайлбал, 1882 онд “Улаан тууз бүхий медаль” (The Medal of Honor with Red Ribbon) бий болсон бөгөөд өөрийн амь биеийг үл хайхран хүний амь аварсан гавьяатай хүмүүст олгодог.

1.2 Төрийн шагнал олгох эрх бүхий байгууллага, шалгуур нөхцөл, журам

Улс орнуудад төрийн дээд шагналыг төрийн тэргүүний түвшинд төвлөрүүлэн олгодог нийтлэг зарчимтай байна. Төрийн дээд шагнал олгох шийдвэр ихэнх улсад төрийн тэргүүнээр баталгаажиж, шалгаруулах ажиллагаа зарим улсад Засгийн газрын түвшинд хэлэлцэгддэг (тухайлбал, Өмнөд Солонгост Төрийн зөвлөл, Японд Сайд нарын танхим) бол Франц Улсад тусгайлан байгуулсан 14 гишүүний бүрэлдэхүүнтэй Одон шагналын зөвлөл (Council of the Order) шийдвэрийг гаргадаг байна.

АНУ-ын хувьд шагнал тус бүр өөр эрх зүйн суурь, шалгууртай олгогддог бөгөөд Ерөнхийлөгчийн нэрэмжит шагналуудыг Ерөнхийлөгчийн шийдвэрээр, “Конгрессын Алтан медаль”-ийг Конгрессоор хэлэлцүүлэн, дэмжигдсэн тохиолдолд тус тус олгодог. “Конгрессын шагнал”-ын хувьд шилдгүүдийг шалгаруулах Сенат болон Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүд зэрэг нийт 25 хүний бүрэлдэхүүнтэй “Конгрессын шагналын зөвлөл” ажилладаг байна (Straus, 2025).

Судалгаанд авсан бусад улсад төрийн албаны бүтцэд төрийн одон, медалийн асуудлыг хариуцсан нэгжүүдтэй байна (тухайлбал, Германд Ерөнхийлөгчийн ажлын албаны Одон шагналын хэлтэс, Японд Засгийн газрын бүтэц дэх Шагналын товчоо).

Ерөнхийлөгч (АНУ-Ерөнхийлөгчийн нэрэмжит шагнал) болон салбарын сайд (Франц-сайд нар жилд 2 удаа), төрийн байгууллагын удирдлагууд (Өмнөд Солонгос) төрийн шагналд нэр дэвшүүлэх нь түгээмэл байгаа бол зарим улсад иргэд төрийн шагналд санал өгөх эрхтэй байна (тухайлбал, АНУ, Герман, Франц). Францад иргэний гаргасан саналыг 50 болон түүнээс дээш хүмүүс дэмжин гарын үсэг зурсан байхыг шаарддаг.

Судалгаанд авсан улс орнуудаас Япон Улс төрийн шагналд нэр дэвшигчдэд насны доод босгыг ердийн журмаар 70 ба түүнээс дээш, өндөр эрсдэлтэй ажил, үүрэг гүйцэтгэдэг цагдаагийн алба хаагч болон бусад мэргэжлийн хүмүүсийг 55 ба түүнээс дээш насанд нь шагнаж урамшуулахаар журамласан байна (Cabinet Office, 2000). Харин судалгаанд авсан

бусад орнуудад ажилласан жилийн туршлага (Франц-“Хүндэт Легионы одон”-д анх нэр дэвшихэд 20 жилийн ажлын туршлага) болон меритийн шалгуурыг харгалздаг (АНУ, Герман, Өмнөд Солонгос). Түүнчлэн Францад шагналын зэрэг ахих хооронд тодорхой жилийн хугацаа (R19), Германд тухайн шагналын өмнөх зэрэглэлийг авсан байхын сацуу шинэ, үндэслэл бүхий гавьяаг²⁰ тус тус үндэслэдэг байна.

Судалгаанд авсан орнуудад төрийн шагналыг ихэвчлэн тухайн улсын тэмдэглэлт баярын (Герман, Франц) болон салбарын тэмдэглэлт ойн (Өмнөд Солонгос) түүнчлэн төрийн шагнал олгох тусгайлан тогтсон (Япон) өдрүүдээр олгож байна. Харин АНУ-ын хувьд байгуулсан гавьяа тухай бүрд нь олгодог жишиг тогтсон байна.

АНУ-д Ерөнхийлөгчийн болон Конгрессын нэрэмжит, түүнчлэн зэвсэгт хүчний дээд шагналд нэр дэвшүүлэх, шалгаруулах, олгох үйл ажиллагааг дан ганц байгууллага хариуцан зохион байгуулдаггүй бөгөөд шагнал бүр тусдаа зохицуулалттай. Тухайлбал, АНУ-ын “Ерөнхийлөгчийн эрх чөлөөний медаль” ба “Ерөнхийлөгчийн иргэний медаль”-ийн хувьд Ерөнхийлөгч өөрийн эрх мэдлийн хүрээнд, өөрөө, эсхүл бусад хүмүүсийн санаачилгаар зарлиг гарган олгодог (National Archives, n.d.). Өөрөөр хэлбэл, шагналд “шалгаруулах зөвлөл” зэрэг байгууллагын санал дээр үндэслэдэггүй онцлогтой.

“Конгрессын Алтан медаль”-аар шагнах асуудлыг Конгресс нэг бүрчлэн тусгай хууль баталж, зөвшөөрөл олгодог. Ингэхдээ тухайн хүнийг шагнахаар заасан хуулийн төслийг Конгресст өргөн барьж, Төлөөлөгчдийн танхимын болон Сенатын гишүүдийн 2/3 нь хамтран дэмжсэн тохиолдолд батлах бөгөөд Ерөнхийлөгч гарын үсэг зурж баталгаажуулснаар шагнал олгох эрх зүйн үндэс бүрдэнэ (Straus, 2025). Нэг хуулийн төслөөр нэг л нэр дэвшигчийн асуудлыг хэлэлцэнэ. Шагналд дараах шалгуурыг харгалзан үзнэ. Үүнд:

- Шагналыг байгууллагад бус хүнд олгох;
- Нэр дэвшигч нь өөрийн салбарт гаргасан онцгой амжилтаараа АНУ-ын түүх, соёлд нөлөө үзүүлэхүйц байх;
- Нэг байгуулсан гавьяаг нэг төрлийн медалиар нэг л удаа шагнах;
- Шагналд нэр дэвшигч нь нас барсан тохиолдолд 5 жилээс багагүй, эсхүл 25 жилээс ихгүй хугацаа өнгөрсөн байх;
- Нэр дэвшигч нь өөрийнхөө ажилладаг салбартаа хүлээн зөвшөөрөгдсөн онцгой амжилт гаргасан байх, үүнд, насан туршийн амжилт, ололт эсхүл нэг удаа гаргасан онцгой амжилт байж болно. Үүнийг нотолсон тухайн салбарын хамгийн дээд шагналыг хүртсэн байх зэрэг болно (Majority Leader, 2025).

“Конгрессын шагнал” хөтөлбөрийг удирдан хэрэгжүүлэх “Конгрессын шагналын зөвлөл” нь Сенат болон Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүд, тус шагналыг хүртсэн нэг гишүүн, сайн дурын ажилтнаас бүрдсэн 25 гишүүнтэй.²¹ Зөвлөл нь хөтөлбөрийн дөрвөн чиглэлийн хүрээнд 14-23 насны хүүхэд, залуусын санаачилга, амжилт, манлайллыг урамшуулах

²⁰ Герман: Statutes and Implementing regulations. Хандах: <https://ordensmuseum.de/bundesverdienstorden/statuten-und-ausfuhrungsbestimmungen/statuten-und-ausfuhrungsbestimmungen-7/>.

²¹ АНУ: 2 U.S. Code Chapter 19 Subchapter I-Congressional Award Program. Хандах: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/2/801>.

зорилгоор амжилтын шалгуур, хангаж буй нотлох баримтын журмыг тогтоох, шалгуур хангасан нэр дэвшигчийг шалгаруулах зорилготой.

АНУ-ын Зэвсэгт хүчний дээд шагнал “Хүндэт медаль” (Medal of Honor)-ийг АНУ-ын Конгрессын нэрийн өмнөөс Ерөнхийлөгч гардуулдаг уламжлалтай. Медалийн журам, болзлыг Нэгдсэн улсын хууль (10-р бүлэг Арми-§ 7271; Тэнгисийн цэрэг-§ 8291; Нисэх хүчин-§ 9271)-аар зохицуулахын зэрэгцээ нэр дэвшүүлэх, шалгаруулах үйл явцыг Батлан хамгаалах яам хариуцан шийдвэрлэдэг. Зарим үндэсний медалиудад олон нийтээс цахимаар санал авдаг байна. Тухайлбал, “Үндэсний соёл урлагийн медаль” (National Endowment for the Arts, n.d.) болон “Үндэсний Хүний эрхийн медаль” (National Endowment for the Humanities, n.d.) зэрэг болно.

Герман Улсын “Холбооны гавьяаны одон”-д иргэд, байгууллагууд санал өгөх буюу нэр дэвшүүлэх эрхтэй. Ерөнхийлөгчийн ажлын албаны “Одон шагналын хэлтэс” (Order Chancellery (Der Bundespräsident, n.d.)) болон муж улсын канцлерийн газрууд одон, хэргэмд тодорхойлох эрх бүхий албан тушаалтнууд²², түүнчлэн иргэдээс ирүүлсэн саналыг хүлээн авч, нягталж, шагналд тодорхойлогдсон хүний байгуулсан гавьяанд дүйцүүлэн одонгийн зэргийг тогтоон Ерөнхийлөгчид өргөн мэдүүлдэг. Төр, нийгэм, эдийн засаг, соёл, шинжлэх ухаан, хүмүүнлэгийн салбарт онцгой гавьяа байгуулсан хүмүүст “Холбооны гавьяаны одон”-г олгоно. Иргэн өөрийгөө нэр дэвшүүлэхийг хориглоно. (Der Bundespräsident, n.d.). “Холбооны гавьяаны одон”-ийн нэг зэрэглэлээр нэг л удаа шагнана (§6). Төрийн шагнал, одон медалийг Ерөнхийлөгч өөрөө, эсвэл түүний зөвшөөрлөөр олгоно (§3).

Өмнөд Солонгос Улсын “Одон, медалийн тухай хууль”²³-аар шагнал бүрийг олгох шалгуур, нөхцөл (§10-17), түвшин зэргийг хуульчилсан байна. Салбарын сайд нар болон Үндэсний Ассамблейн Ерөнхий нарийн бичгийн дарга, Шүүхийн Ерөнхий захиргаа, Үндсэн хуулийн шүүх, Сонгуулийн ерөнхий хорооны нарийн бичгийн дарга зэрэг албан тушаалтнууд төрийн шагналд нэр дэвшүүлэх эрхтэй байна. Тэдгээрээс харьяаллын бус салбараас Дотоод хэргийн сайд нэр дэвшүүлэх эрхтэй гэж заажээ (§5). Санал болгосон хүний гавьяа зүтгэлийг хуульд заасан журам (Ерөнхийлөгчийн зарлигаар батлагдсан шалгуур)-ын дагуу хянан хэлэлцэж, улмаар шагнал хүртэх хүний эцсийн шийдвэрийг Төрийн Зөвлөл (State Council)-ийн хуралдаанаар хэлэлцэн Ерөнхийлөгчид өргөн мэдүүлж, Ерөнхийлөгч шийдвэр гаргана (§7).

Франц Улсын төрийн дээд шагнал олгох шийдвэрийг Ерөнхийлөгч²⁴ гаргах бөгөөд шагналд нэр дэвшигчдийг хэлэлцэн шийдвэрлэх зэрэг шагнал олгохтой холбоотой үйл ажиллагааг Их канцлер (§R10) (Grand Chancellor)-ийн удирдсан “Одон шагналын зөвлөл” (§R11) (Council of the Order) хэрэгжүүлнэ. Зөвлөл нь 14 гишүүнтэй бөгөөд Их канцлерийн

²² Герман: Law on Titles, Orders and Decorations, §5. Хандах: https://www.gesetze-im-internet.de/ordeng/index.html?utm_source

²³ Өмнөд Солонгос: Awards and Decorations Act. Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=24059&type=new&key=

²⁴ Франц: Code of the Legion of Honor, the Military Medal and the National Order of Merit, §R3. Хандах: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006071007/LEGISCTA000006118920/?utm_source.

санал болгосноор Ерөнхийлөгч томилно. Зөвлөлийн гишүүдийн хагас нь 2 жил тутам солигдоно.

Салбарын сайд нар жилд 2 удаа шагналд нэр дэвшүүлэх эрхтэй (§R28). Франц Улсын насанд хүрсэн иргэн мөн шагналд нэр дэвшүүлэх эрхтэй бөгөөд тус саналыг 50 хүн дэмжин гарын үсэг зурсан байх шаардлагатай (§R29-1). Франц Улсын Ерөнхийлөгч нь Зөвлөлийн болон Ерөнхий сайдын саналтай танилцан шийдвэрээ гаргана (§R33).

Санал бүр нь нэр дэвшигчийн гавьяанд үндэслэсэн тайлбар, нэр хүнд, ёс суртахууны тодорхойлолт болон иргэншил, шүүхийн лавлагаа зэрэг баримт бичгүүдийг бүрдүүлсэн байна. Мөн аливаа саналд сүүлийн хоёр сарын дотор гэмт хэрэгт холбогдоогүй тухай лавлагааг заавал хавсаргах шаардлагатай (§R29).

Төрийн дээд одон анх олгох болон зэрэглэл ахиулахад тодорхой хугацааны шалгуур тавигддаг бөгөөд тухайлбал, “Хүндэт Легионы одон”-ийн анхны зэрэглэлд нэр дэвшигч нь доод тал нь 20 жилийн ажлын туршлагатай (§R18), онцгой гавьяа байгуулсан байна. Зэрэглэл хоорондын хугацаа доод тал нь 5-8 жил байх ба үнэмлэхүй амжилтыг үндэслэн олгохоор зохицуулжээ (§R19).

Япон Улсын Үндсэн хуульд (§7) заасны дагуу Эзэн хаан нь Засгийн газрын зөвшөөрөл, зөвлөмжөөр дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ гэсний дотор “шагнал олгох” үйл ажиллагаа багтдаг. Шагнал, одон хүртээх ажиллагааг Засгийн газрын ажлын албаны бүтэц дэх Шагналын товчоо (Decoration Bureau) зохион байгуулдаг (Cabinet Office, n.d.).

Шагналын товчоо нь шагналын төрөл, ангилал, зэрэглэл, олгох нөхцөлийг боловсруулах зэрэг ажлыг хариуцах бөгөөд яам, агентлаг, орон нутгийн захиргаанаас болон олон нийтээс ирүүлсэн нэр дэвшүүлэх саналыг хүлээн авч, нарийвчилсан судалгаа хийсний үндсэн дээр Засгийн газарт танилцуулан шийдвэрлүүлдэг. 2003 оноос эхлэн олон нийтээс нэр дэвшүүлэх нээлттэй системийг нэвтрүүлсэн нь иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлж, ил тод байдлыг бэхжүүлэх чухал алхам болсон байна. Мөн шагнал олгох ёслолыг жилд хоёр удаа зохион байгуулж, шагналтнуудад төрийн дээд шагнал олгох үйл ажиллагааг зохион байгуулдаг.

Төрийн одон, медалиар ердийн журмаар 70 ба түүнээс дээш насны гавьяатай иргэдийг жилд хоёр удаа шагнадаг. Нэг удаагийн ёслолоор ойролцоогоор 4000 хүнийг шагнадаг. Өндөр эрсдэлтэй ажил, үүрэг гүйцэтгэдэг 55 ба түүнээс дээш насны цагдаагийн алба хаагчид болон бусад мэргэжлийн хүмүүсийг байгуулсан гавьяаг нь үнэлж жилдээ 2 удаа одон, медалиар шагнах бөгөөд нэг удаад ойролцоогоор 3600 шагнал хүртээдэг байна.

Дээрх ёслолуудаар шагнуулж амжаагүй гавьяа, зүтгэл бүхий ахмад настнуудад зориулсан шагнал гардуулах ёслолыг тусгайлан зохион байгуулж, 88 насанд нь шагналыг гардуулдаг байна. Ийнхүү Шагналын газар нь нэр дэвшүүлэхээс эхлээд судалгаа, шийдвэр, ёслолын зохион байгуулалт, шагнагдсан хүмүүсийн нэрсийг тухай бүр албан ёсны хэвлэлд нийтлүүлэх хүртэлх бүх үе шатыг хариуцан, төрийн шагналын тогтолцооны тасралтгүй, зохион байгуулалттай ажиллагааг хангадаг байна (NDL, 2020).

1.3 Хяналт, маргаан шийдвэрлэх тогтолцоо

Төрийн шагналын ил тод, нээлттэй байдлыг хангах зорилгоор шагнал хүртсэн хүмүүсийн нэрсийг тодорхой хугацааны дотор төрийн төв хэвлэл болон цахимаар нийтлэхийг Өмнөд Солонгос (§8-2), Франц (R.33, R.133) улс хуульчилсан. Герман (Federal President's Office, 2025), Япон улсад (National Printing Bureau, 2025) журамласан байна. Мөн тодорхой шалтгааны улмаас гэм буруутай нь тогтоогдсон хүмүүсийн шагналыг хураасан тухай мэдээллийг тухайлбал, Өмнөд Солонгос Улсад тухайн шийдвэр гарснаас хойш 60 хоногийн дотор нийтлэхийг (§8-2), Франц Улсад тухайн шагналыг олгосон шийдвэр төрийн хэвлэлд нийтлэгдсэн бол хураах тухай шийдвэрийг мөн нийтлэхээр (§R135-3) зохицуулжээ. Түүнчлэн Өмнөд Солонгос Улсад шагнуулахаар нэр дэвшүүлсэн хүмүүсийн мэдээллийг Дотоод хэрэг, аюулгүй байдлын яам (MOIS, 2025) болон албан байгууллагуудын цахим хуудсанд олон нийтэд нээлттэй байршуулан санал хүсэлт хүлээн авч, шийдвэр гаргах явцад харгалзан үздэг байна.

Судалгаанд авсан Герман²⁵, Франц²⁶, Өмнөд Солонгос²⁷, Япон²⁸ улсуудад гэмт хэрэгт холбогдох, ёс бус үйлдэл гаргах зэрэг тодорхой үндэслэлүүдээр төрийн шагналыг хураах зохицуулалттай байна. Харин АНУ-ын Ерөнхийлөгчөөс болон Конгрессын нэрийн өмнөөс олгодог шагналуудыг хураах механизм байхгүй бол цэргийн медаль, шагналуудыг Батлан хамгаалах яам салбарын журмаар (Тэнгисийн цэрэг, Хуурай замын цэрэг, Нисэх хүчин) цуцлах, зүүх эрхийг түдгэлзүүлэх нарийвчилсан зохицуулалттай (Department of Defense, 2025).

Төрийн шагналын талаар гомдол гаргах, түүнийг шийдвэрлэх механизмын тухайд судалгаанд авсан улсуудаас Герман Улс “Цол, одон тэмдэг, шагналын тухай хууль”-аар (§4) Шагнал хүртсэн хүн гэмт хэрэг үйлдсэн нь тогтоогдсон тохиолдолд шагнал олгосон эрх бүхий байгууллага цол, одонг хураах (эсвэл хүчингүй болгох) шийдвэр гаргаж болно. Шагналыг хураан авах шийдвэрийн эсрэг захиргааны хэргийн журмаар нэхэмжлэл гаргах боломжтой. Холбооны Ерөнхийлөгчийн гаргасан шийдвэрийн эсрэг маргааны нэхэмжлэлийг Дотоод хэргийн сайдад хандан гаргана гэж заажээ.

АНУ-ын хувьд Ерөнхийлөгчийн болон Конгрессын нэрэмжит шагналын талаар гомдол гаргах, шийдвэрлэх тусгайлсан механизм байхгүй хэдий ч цэргийн шагналуудын хувьд хугацаа хэтэрсэн шагналын саналыг дахин хэлэлцэх асуудлыг хуульчилсан байна.²⁹

Франц, Өмнөд Солонгос, Япон улсад төрийн шагналтай холбоотой гомдол, маргааныг ерөнхийд нь захиргааны хэрэгт хамааруулж шийдвэрлэсэн практик туршлагууд байх бөгөөд судалгаанд хамрагдсан улс орнуудад төрийн шагналтай холбоотой гомдол

²⁵ Герман: Law on Titles, Orders and Decorations, §4. Хандах: https://www.gesetze-im-internet.de/ordeng/index.html?utm_source

²⁶ Франц: Code of the Legion of Honor, the Military Medal and the National Order of Merit, R.89-R.110. Хандах: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEX000006071007/.

²⁷ Өмнөд Солонгос: Awards and Decorations Act, §8. Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=24059&type=new&key=

²⁸ Япон: Decree on the Deprivation of Medals (1908 оны Эзэн хааны зарлиг №291), §1,2. Хандах: https://elaws.jp/view/141/O0000000291?utm_source

²⁹ АНУ: 10 U.S. Code § 1130. Хандах: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/10/1130>

гаргах, маргааныг шийдвэрлэх механизм тодорхой бус байгаагийн шалтгаан нь шагнал олгох үйл явц нь урьдчилсан шатанд буюу нэр дэвшүүлэх, олон нийтийн санал авах, мэргэжлийн үнэлгээ хийх, шалгаруулалт явуулах, эцэст нь олон нийтэд нээлттэйгээр нийтлэх зэрэг шат дараатай, ил тод журмаар хэрэгждэгтэй холбоотой байна.

ХОЁР. ШАГНАЛ ОЛГОХТОЙ ХОЛБООТОЙ ТӨСӨВ, САНХҮҮЖИЛТИЙН БҮТЭЦ

2.1.Шагналын төсвийн эх үүсвэр

Төрийн шагнал олгох үйл ажиллагаа нь төрийн ёслолын шинжтэй тул улсын төсвөөс голлон санхүүждэг байна. Судалгаанд авсан улс орнуудын хувьд төрийн шагналтай холбогдон гарах зардлыг улсын төсөв (Герман, Өмнөд Солонгос, Япон), улсын төсөв болон тусгай сан (АНУ), улсын төсөв болон шагналын хураамж (Франц)-аас тус тус бүрдүүлж байна.

Хүснэгт 2. Санхүүжилтийн эх үүсвэр, зардлын бүтэц

Улс	Санхүүжилтийн эх үүсвэр	Зардлын бүтэц
АНУ	Конгрессын Алтан медаль - Зоосны үйлдвэрийн сан (Холбооны хууль 31 §5136) ³⁰	<ul style="list-style-type: none">- медалийн загвар, үйлдвэрлэл, чанарын хяналт;- үнэмлэх/гэрчилгээ, хавсралт материал;- ёслолын үйл ажиллагаа;- хэвлэл мэдээллээр олон нийтэд зарлах;- тээвэр үйлчилгээ;- нөхөн олголт.
	Ерөнхийлөгчийн нэрэмжит медаль-Ерөнхийлөгчийн ажлын албаны төсөв (Е.О. 11085) ³¹	
	Цэрэг армийн “Хүндэт медаль” - Батлан хамгаалах яамны төсөв ³²	
Герман	Холбооны төсөв (Bundespräsidialamt (Einzelplan 01))-ийн Ерөнхийлөгчийн ажлын албаны төсөв-Одон тэмдгийн зардал ³³	<ul style="list-style-type: none">- үйлдвэрлэл, дагалдах хэрэгсэл;- гэрчилгээ;- хэвлэлд нийтлэх;- ёслолын үйл ажиллагаа;- тээвэр.
Өмнөд Солонгос	Улсын төсөв - Дотоод хэрэг, аюулгүй байдлын яам (MOIS)-ны төсөв.	<ul style="list-style-type: none">- үйлдвэрлэл, нөөцлөлт;- үнэмлэх/гэрчилгээ;- ёслолын зохион байгуулалт;- олон нийтэд зарлах (Төрийн албан сэтгүүлд хэвлэх);- нөхөн олгох;- тээвэр.
Франц	Улсын төсөв болон шагнал авсан иргэн өөрөө төлдөг канцлерийн хураамж (R120) ³⁴ .	<ul style="list-style-type: none">- үйлдвэрлэл, хадгалалт;- үнэмлэх ба бичиг баримт;- ёслолын үйл ажиллагаа;- хэвлэл мэдээлэлд нийтлэх;- тээвэр;

³⁰ АНУ: 31 US Code §5136. Хандах: https://www.law.cornell.edu/uscode/text/31/5136?utm_source

³¹ АНУ: Executive Order 11085. Хандах: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/executive-order-11085-the-presidential-medal-freedom>

³² АНУ: 10 US Code §7278, §8304, §9278. Хандах: <https://www.govregs.com/uscode/title10>

³³ Герман: 2025 оны Холбооны улсын төсвийн төслийн баримт бичиг. Хандах:

https://www.bundeshaushalt.de/static/daten/2025/soll/draft/epl01.pdf?utm_source

³⁴ Франц: Code of the Legion of Honor, the Military Medal and the National Order of Merit. Хандах: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071007/.

		- Хүндэт Легионы Их Канцлерийн газрын боловсрол-соёлын зардал (музей). ³⁵
Япон	Улсын төсөв - Засгийн газрын ажлын албаны Шагналын товчооны төсөв ³⁶	- тэмдэг, шагналын зүйлсийн үйлдвэрлэл; - үнэмлэх хэвлэх; - гардуулах ёслол; - мэдээлэл-зарлал; тээвэр; - нөхөн олгох.

АНУ-ын Конгрессын болон Ерөнхийлөгчийн нэрэмжит шагналууд нь санхүүжилтийн хувьд тусдаа эх үүсвэртэй. Тухайлбал: “Конгрессын Алтан медаль”-ийн зураг төсөл, үйлдвэрлэх, олгох зэрэг зардлыг АНУ-ын “Зоосны үйлдвэрийн сан” (United States Mint Public Enterprise Fund)-аас хуульчилсан журмаар санхүүжүүлдэг (Холбооны хууль 31 §5136).³⁷ “Зоосны үйлдвэрийн сан” нь 1996 онд байгуулагдсан. Үйлдвэрийн үйл ажиллагаанаас олсон бүх орлого (эргэлтийн зоос, цуглуулгын зоос, медаль, үйлчилгээний орлого гэх мэт) санд төвлөрнө. Мөн ижил төрлийн бүх зардал (үйлдвэрлэл, түгээлт зэрэг) сангаас санхүүждэг. Шаардлагатай хэмжээнээс давсан үлдэгдлийг Төрийн санд буцаан шилжүүлнэ гэж заажээ. “Конгрессын Алтан медаль”-ийн зураг төсөл, цутгалтын зардал медаль бүрд ойролцоогоор 30.000 ам.доллар (Congressional Budget Office, 2019) гэж төсөвлөгддөг. Уг медалийн хүрэл хуулбар нь борлуулалтын орлогоор зардлаа нөхөх зарчимтай байна.

Ерөнхийлөгчийн нэрэмжит одон медалийн хувьд зардлыг Ерөнхийлөгчийн ажлын албаны төсвөөс санхүүжүүлдэг байна (The American Presidency Project, n.d.). Харин тус улсын цэрэг, армийн дээд шагнал болох “Хүндэт медаль”-ийн зардлыг Батлан хамгаалах яамны төсөвт багтаадаг.³⁸ Одон, медаль гардуулах ёслолын зардал нь Цагаан ордны ёслол зэрэг үйл ажиллагааны зардлаас гардаг байна.

Герман Улсын хувьд холбооны түвшинд шагнал, одон олгохтой холбоотой зардал нь Холбооны Ерөнхийлөгчийн ажлын албаны (Bundespräsidialamt) төсөвт “Одон, тэмдгийн зардал (Kosten für Orden und Ehrenzeichen)”³⁹ гэж тусгайлан тусгагддаг. 2025 оны байдлаар нийт шагналын төсөв 150.000 евро, үүнээс одон, тэмдэг болон дагалдах хэрэгсэл 145.000 евро, хэвлэлийн зардал 4000 евро, болон бусад зардал 1000 евро гэж тус тус төсөвлөсөн байна. Муж улсууд мөн тухайн мужийнхаа төсвөөс санхүүжүүлдэг.

Өмнөд Солонгос Улсад төрийн одон, медальтай холбоотой үйл ажиллагааг Дотоод хэрэг, аюулгүй байдлын яам (MOIS)-ны “Шагналын асуудал хариуцсан алба” хариуцдаг. Үйл ажиллагааг нь улсын төсвөөс санхүүжүүлнэ (Ministry of the Interior and Safety, n.d.).

Франц Улсад “Хүндэт Легионы Их канцлерийн газар” (Grande Chancellerie de la Légion d'honneur) нь тухайн улсын төрийн шагналын асуудлыг хариуцдаг. Төрийн шагналтай холбоотой зардал нь жил бүрийн төсөвт тусгагдана (§R120). Тухайлбал, 2022 оны байдлаар

³⁵ Франц: 2025 brochure institutionnelle. Хандах: https://www.legiondhonneur.fr/sites/default/files/2025-03/2025_brochure_institutionnelle_web_0.pdf

³⁶ Япон: Cabinet Office. Хандах: <https://www.cao.go.jp/yosan/soshiki/r06/pdf/32.pdf>

³⁷ АНУ: 31 US Code §5136. Хандах: https://www.law.cornell.edu/uscode/text/31/5136?utm_source

³⁸ АНУ: 10 US Code §7278, §8304, §9278. Хандах: <https://www.govregs.com/uscode/title10>

³⁹ Герман: 2025 оны Холбооны улсын төсвийн төслийн баримт бичиг. Хандах: https://www.bundeshaushalt.de/static/daten/2025/soll/draft/epl01.pdf?utm_source

25.9 сая евро төсөвлөсөн байна⁴⁰. Мөн тус улсын нэг онцлог нь одонгийн батламж болох шагналын үнэмлэх бэлтгэхтэй холбогдуулан шагнагдаж буй хүнээс хураамж авдаг (§R73-R76). Хураамжийн хэмжээг Засгийн газрын тогтоолоор шинэчилдэг (§R74).

Япон Улсад шагнал, одон медалийн зардлыг Засгийн газрын ажлын албаны бүтэц дэх Шагналын товчооны зардлын бүтцэд багтаан төсөвлөдөг. 2025 онд шагнал, одон, медаль олгох зардалд 2.7 тэрбум иен төсөвлөсөн байна.⁴¹

2.2.Төрийн шагналын зардлын бүтэц

Судалгаанд авсан улс орнуудад төрийн шагналын зардлын ангилал, хэмжээ нь жил бүрийн улсын төсвийн баримт бичиг түүнчлэн захиргааны дүрэм, журам зэргээр зохицуулагдаж байна. Төсвийн баримт бичигт ихэвчлэн төрийн шагналыг хариуцан зохион байгуулдаг байгууллагын зардал нэгдсэн байдлаар тусгагдсан байдаг. Харин Герман Улсад Холбооны улсын төсөв, үүнд Ерөнхийлөгчийн ажлын албаны төсөвт “Одон, тэмдгийн зардал”, Япон Улсын Засгийн газрын ажлын албаны “Шагналын товчоо”-ны жилийн төсөвт шагнал хүндэтгэлийн үйл ажиллагааны зардлууд (одон, тэмдэг үйлдвэрлэл, шагналыг дагалдах бэлгийн зүйлсийн үйлдвэрлэл, хэвлэл гэх мэт) гэж нарийвчлан төсөвлөсөн байна.⁴²

Мөн төрийн шагнал авсан хүмүүст болон тэдний ар гэрийнхэнд олгодог тэтгэмж, тусламж шагналын зардалд багтаж байна. Тэтгэмж, тусламжийн зардлыг АНУ, Өмнөд Солонгос, Япон улсад төрийн шагналын үндсэн зардлаас тусдаа харьяалах салбарын яамны төсөвт багтаадаг байна. Франц Улсын хувьд шагналыг дагалдах бэлгэдлийн бага хэмжээний нэмэгдэл, тусгай тохиолдлын нэг удаагийн тусламжийг төрийн шагналын асуудал хариуцсан “Хүндэт Легионы Их канцлерийн газар”-ын төсвөөс зарцуулдаг. Харин Герман Улсын хувьд Холбооны гавьяаны одонг мөнгөн шагнал, тэтгэмж дагалддаггүй.

Улс орнуудад төрийн шагнал, одон медальтай холбогдох зардлын нийтлэг ангилалд:

- медалийн загвар, үйлдвэрлэл;
- үнэмлэх/гэрчилгээ, бусад хэвлэмэл баримт;
- гардуулах ёслолын үйл ажиллагаа;
- тээвэр/түгээлт;
- хэвлэл мэдээлэлд зарлах, нийтлэх;
- нөхөн олгох зэрэг орж байна.

Судалгаанд авсан улсуудад цэргийн, соёлын болон бусад гавьяаг үнэлэн тэтгэмж олгодог туршлагауд байна. Тухайлбал, АНУ⁴³ болон Өмнөд Солонгост⁴⁴ цэргийн гавьяаг

⁴⁰ Франц: Analyse de l'activité et des résultats de l'opérateur. Хандах:

https://www.budget.gouv.fr/files/uploads/extract/2022/PLR/BG/PGM/129/FR_2022_PLR_BG_PGM_129_OPE.html

⁴¹ Япон: Шагналын товчооны зардлын төсөв 2024/2025. Хандах:

<https://www.cao.go.jp/yosan/soshiki/r06/pdf/32.pdf>

⁴² Япон: Cabinet Office. Хандах: <https://www.cao.go.jp/yosan/soshiki/r06/pdf/32.pdf>

⁴³ АНУ: Code of Federal Regulations. Хандах: https://www.ecfr.gov/current/title-38/chapter-I/part-3/subpart-A/subject-group-ECFR2c3eca6251aa67b/section-3.802?utm_source

⁴⁴ Өмнөд Солонгос: Act on the Honorable treatment of and Support for Persons of Distinguished Service. Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawViewContent.do?hseq=53834

үнэлэн насан туршид нь сар бүр, Франц Улсад (The Grand Chancellery, n.d.) бэлгэдлийн чанартай нэмэгдлийг цалин, эсхүл тэтгэвэр дээр нь нэмэлтээр жилд нэг удаа тус тус олгодог. Япон Улсад соёлын гавьяаг үнэлэн насан туршид нь сар бүр тэтгэмж олгодог зохицуулалттай.⁴⁵

Тодруулбал, АНУ-д “Хүндэт медаль” хүртсэн цэргийн алба хаагчдад сар бүрийн тусгай тэтгэвэр (Medal of Honor special pension)-ийг Ахмад дайчдын асуудал эрхэлсэн яам (Department of Veterans Affairs)-ны төсвөөс (38 Холбооны хууль § 1562, Холбооны журам 38 § 3.802-д) сар бүр цалин болон бусад нэмэгдлүүд дээр нэмэлтээр олгодог байна. “Хүндэт медаль” эзэмшигч нас барсан тохиолдолд эхнэр/нөхөрт нь нэмэгдлийг насан туршид нь олгохоор заажээ (Холбооны журам 38 § 3.802). Шагнал авсан өдрөөс “Хүндэт медаль” хүртэгчдийн бүртгэл”-д бүртгэх бөгөөд өмнөх хугацааг нөхөн тооцсон нэг удаагийн тэтгэврийн багц олголтыг шагнуулсан хүнд, хэрэв нас барсан бол эхнэр/нөхөрт нь нөхөн олгох зохицуулалттай. 2024 оны байдлаар тусгай тэтгэврийн сарын дүн 1712.94 ам.доллар байна (U.S.Department of Veterans Affairs, 2025).

Өмнөд Солонгос Улсын “Төрд гавьяа байгуулсан хүмүүсийг хүндэтгэж, дэмжлэг үзүүлэх тухай хууль”- аар цэргийн гавьяатнууд (§16-2 Цэргийн гавьяаны тэтгэмж) болон бусад гавьяатнуудад (§15-2 ар гэрийн, §16 хүнд гэмтлийн, §16-4 хувьсгалын гавьяаны зэрэг) сар бүрийн тэтгэмжийг олгодог байна. Эдгээр тэтгэмжийг улсын төсвөөс санхүүжүүлэн, Ахмадууд, эх орончдын асуудал эрхэлсэн яам (Ministry of Patriots and Veterans Affairs) хариуцан олгодог. Тодруулбал, 2025 оны төсөвт ажил, албаа гүйцэтгэх явцдаа гэмтсэн бол гэмтлийн 1-7 (1 нь хамгийн өндөр) зэргээс хамааран сарын тэтгэмжийг 4.7 сая вон хүртэл олгохоор суулгасан байна. Үүний зэрэгцээ хүнд гэмтлийн үед асаргааны нэмэгдэл 2.1-3.2 сая вон, амьжиргааны нэмэгдэл 242.000 - 370.000 вон, гэр бүлийн нэмэгдэл (эхнэр/нөхөр 100.000 вон, насанд хүрээгүй хүүхэд бүр 100.000 вон), ахмадын нэмэгдэл 97.000 вон тус тус сар бүр давхар олгохоор тогтоожээ. Харин цэргийн болон бусад гавьяатнууд ажил, албаа гүйцэтгэх үедээ нас барсан тохиолдолд сар бүрийн тэтгэмжийг эрхийн дарааллын дагуу гэр бүлийн нэг эрх бүхий гишүүнд олгоно. (Үүнд: эхнэр/нөхөр 1.426.000 вон, эцэг эх/өвөө эмээ 1.401.000 вон, насанд хүрээгүй хүүхэд 1.653.000 вон, нэмэлтээр насанд хүрээгүй хүүхэд бүрд 100.000 вонын тэтгэмжийг олгохоор тус тус төсөвлөжээ). Тэтгэмжийн дүнг төсвийн жил бүр шинэчлэн тогтоодог журамтай (Ministry of Patriots and Veterans Affairs, 2025).

Франц Улсын “Хүндэт Легионы одон” болон “Цэргийн медаль” эзэмшигчдэд тухайн шагналын зэргээс хамааран жилдээ нэг удаа (кавалер буюу хамгийн доод зэрэгт 6.10 евро – Их загалмай буюу хамгийн дээд зэрэгт 36.59 евро тус тус) олгож байна (State Pensions Service, n.d.).

Япон Улсад соёлын гавьяатнуудад олгох тэтгэмжийг Засгийн газрын тогтоолоор зохицуулсан бөгөөд 2025 оны байдлаар сарын 3.5 сая иен олгодог.⁴⁶

⁴⁵ Япон: Pension Act for Persons of Cultural Merit. Хандах:

https://elaws.jp/view/326AC0000000125?utm_source

⁴⁶ Япон: Enforcement Order of the Pension Law for Persons of Cultural Merit. Хандах:

https://elaws.jp/view/326CO0000000147?utm_source.

Түүнчлэн Өмнөд Солонгос⁴⁷ болон Франц Улсад (Senat, n.d.) одон, медалиар шагнагдсан хүн, түүний ар гэр, амьжиргааг дэмжих зорилгоор тодорхой нөхцөлүүдэд нэг удаагийн тусламж олгодог туршлага байна.

Тухайлбал, Франц Улсын төрийн шагналын асуудлыг хариуцдаг “Хүндэт Легионы Их канцлерийн газар” нь хууль журмын дагуу өөрийн жилийн төсвийн хүрээнд нийгмийн шинжтэй нэг удаагийн тусламж олгодог туршлага байна. Тусламжийг тус улсын төрийн дээд шагналтнууд болон зарим тохиолдолд тэдний бэлэвсэн эхнэр/нөхөр, өнчин хүүхдэд олгох бөгөөд тухайн хүний (өрхийн) бодит нөхцөл байдалд үндэслэн нэг бүрчлэн хэлэлцэж шийдвэрлэнэ.

Өмнөд Солонгост мөн шагнагдсан хүн нас барсан тохиолдолд тодорхой нөхцөлүүдийг харгалзан нэг удаагийн тэтгэмж (Lump-Sum Death Benefits) олгохоор зохицуулж, хэмжээг журмаар тогтооно гэж заажээ (§17).

⁴⁷ Өмнөд Солонгос: Act on the Honorable treatment of and Support for Persons of Distinguished Service. Хандах: https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawViewContent.do?hseq=53834

Хүснэгт 3. Улс орнуудын төрөөс олгодог одон, медаль

Улсын нэр	Шагналын нэр	Олгох үндэслэл	Олгох эрх бүхий байгууллага/субъект
АНУ	“Конгрессын шагнал” (Congressional Award 1979)	Залуусын санаачилга, амжилт, шилдэг байдлыг урамшуулах, дэмжих зорилгоор 4 салбар хөтөлбөрийн хүрээнд өөрийгөө сорьж, бусдад тусламж, дэмжлэг үзүүлсэн 14-23 насныханд олгодог алт, мөнгө, хүрэл медаль бүхий “Конгрессын шагналын хөтөлбөр”	“Конгрессын шагналын зөвлөл”-өөр шийдвэрлэж, Конгрессын удирдлага болон гишүүд гардуулна.
	“Конгрессын Алтан медаль” (Congressional Gold Medal 1776)	Насан туршийн гавьяа, эсвэл нэг удаагийн онцгой амжилтыг үндэслэн хувь хүн/баг, хамт олонд талархал илэрхийлэх, эх оронч үзлийг дээдлэх, түүхэн үйл явдлыг мөнхжүүлэх зорилгоор олгоно. Тайлбар: АНУ-ын Зоосны үйлдвэр (U.S. Mint) медаль тус бүрийг онцгой амжилттай нь холбоотой зохиомж дүрслэлтэйгээр цутгаж, бүтээнэ.	Конгрессын удирдлага үндэстний нэрийн өмнөөс гардуулна.
	“Хүндэт медаль” (Medal of Honor 1861)	Онцгой баатарлаг гавьяа байгуулсан цэргийн алба хаагчдад олгодог АНУ-ын цэргийн дээд шагнал. Тайлбар: Хүндэт медаль нь нэр хүндээс гадна тодорхой хөнгөлөлт, давуу эрх дагуулдаг. Үүнд сар бүрийн тусгай тэтгэмж, цэргийн зарим тусгай үйлчилгээ, хөнгөлөлтөд хамрагдах эрх багтана.	Ерөнхийлөгч “Конгрессын нэрийн өмнөөс” олгоно.
	“Ерөнхийлөгчийн эрх чөлөөний медаль” (Дэлхийн II дайнаас эхтэй) (Presidential Medal of Freedom)	АНУ-ын аюулгүй байдал, үндэсний ашиг сонирхол, дэлхийн энх тайван, урлаг соёл болон бусад олон нийтийн, эсвэл хувийн салбарт онцгой гавьяа байгуулсан хүнд олгох АНУ-ын иргэний дээд шагнал. Энгийн болон тусгай гэсэн 2 зэрэгтэй. Тайлбар: Иргэний гавьяаг нас барсных нь дараа үнэлж болно. Мөн гадаадын иргэнийг шагнах боломжтой.	Ерөнхийлөгч өөрийн саналаар, эсвэл бусад хүмүүсийн саналд үндэслэн шагналыг олгох бүрэн эрхтэй.
	“Ерөнхийлөгчийн Иргэний медаль” (Presidential Citizen Medal 1969)	Эх орон, ард түмэндээ онцгой гавьяа байгуулсан хүнд олгох АНУ-ын Иргэний 2-р зэргийн медаль. АНУ-ын иргэнд, нас барсных нь дараа мөн нөхөн олгож болно.	Ерөнхийлөгч өөрийн, эсвэл бусад хүмүүсийн саналд үндэслэн, шагналыг олгоно.
Герман	“Холбооны Гавьяаны Одон” (Verdienstorden der Bundesrepublik Deutschland 1951) 8 зэрэглэлтэй.	Улс төр, эдийн засаг, нийгэм, соёл урлаг, шинжлэх ухаан зэрэг бүхий л салбарт гаргасан онцгой хувь нэмрийг үнэлэн Герман Улсын иргэн болон гадаадын иргэнд олгоно.	Холбооны ЗГ-ын удирдах албан тушаалтнууд, парламентын танхимын ерөнхийлөгчид, Гадаад хэргийн сайд, муж улсын Ерөнхий сайд нар Берлиний Засгийн газрын тэргүүн, Бремен ба Гамбургийн Сенатын Ерөнхийлөгчид тус тус өөрийн муж/хот-мужийн хүрээнд санал дэвшүүлсний үндсэн дээр Холбооны Ерөнхийлөгч шийдвэр гарган олгоно (§5).
Өмнөд Солонгос	“Төрийн дээд Мугунхва” одон (Grand Order of Mugunghwa 1949)	Төрийн дээд одон – улсын Ерөнхийлөгч, түүний гэргий, болон гадаад улсын төрийн тэргүүн, БНСУ-ын хөгжил, дэвшилд онцгой гавьяа байгуулсан хүнд олгоно.	Төрийн зөвлөлөөр хэлэлцэн, Ерөнхийлөгчийн зарлигаар олгоно.
	“Улс байгуулахад оролцсон гавьяаны одон” (Order of Merit for	БНСУ-ын тусгаар тогтнол, үндэс суурийг тавих үйлст гавьяа байгуулсан хүнд олгоно.	

<i>National Foundation</i> 1949) 5 зэрэглэлтэй.		
“Цэргийн гавьяаны одон” (<i>Order of Military Merit</i> 1950) 5 зэрэглэлтэй.	Цэргийн алба, байлдааны гавьяаг үнэлж олгоно. Солонгосын дайны үед анх бий болсон.	
“Иргэний гавьяаны одон” (<i>Order of Civil Merit</i> 1970) 5 зэрэглэлтэй.	Улс төр, эдийн засаг, нийгэм, боловсрол, шинжлэх ухааны салбарт онцгой хувь нэмэр оруулсан иргэнд олгоно.	
“Албаны гавьяаны одон” (<i>Order of Service Merit</i> 1973) 5 зэрэглэлтэй.	Төрийн албанд олон жил сайн ажилласан төрийн албан хаагч, багш, ажилтанд олгоно.	
“Үндэсний аюулгүй байдлын одон” (<i>Order of National Security Merit</i> 1975) 5 зэрэглэлтэй.	Батлан хамгаалах, аюулгүй байдлын салбарт онцгой гавьяа байгуулсан хүнд олгоно.	
“Гадаад харилцааны одон” (<i>Order of Diplomatic Service Merit</i> 1975) 5 зэрэглэлтэй.	Гадаад харилцааг бэхжүүлэх, үндэсний нэр хүндийг өргөхөд хувь нэмэр оруулсан хүнд олгоно.	
“Аж үйлдвэрийн гавьяаны одон” (<i>Order of Industrial Service Merit</i> 1968) 5 зэрэглэлтэй.	Аж үйлдвэрлэл, эдийн засгийн хөгжилд үнэтэй хувь нэмэр оруулсан бизнесмэн, ажилтанд олгоно.	
“Шинэ тосгоны хөдөлгөөний одон” (<i>Order of Saemaeul Service Merit</i> 1980) 5 зэрэглэлтэй.	Хөдөө тосгон, орон нутгийн хөгжил хөдөлгөөнд идэвхтэй оролцсон, гавьяа байгуулсан хүнд олгоно.	
“Соёлын гавьяаны одон” (<i>Order of Cultural Merit</i> 1973) 5 зэрэглэлтэй.	Соёл, урлагийн салбарт онцгой амжилт гаргасан хүнд олгоно.	
“Спортын гавьяаны одон” (<i>Order of Sports Merit</i> 1973) 5 зэрэглэлтэй.	Спортын хөгжилд онцгой амжилт гаргасан тамирчин, дасгалжуулагч нарт олгоно.	
“Шинжлэх ухаан технологийн одон” (<i>Order of Science and Technology Merit</i> 1997) 5 зэрэглэлтэй.	Шинжлэх ухаан, технологийн салбарт онцгой шинэ нээлт хийсэн хүнд олгоно.	

Франц	“Хүндэт Легионы одон” (Legion of Honor 1802) ⁴⁸	Улс үндэстэнд онцгой хувь нэмэр оруулсан иргэн, цэргийн алба хаагч болон гадаадын иргэнд олгодог Франц Улсын төрийн дээд шагнал. (5 зэрэглэлтэй) (§6)	Салбарын яам болон иргэдийн санаачилгад үндэслэн Ерөнхийлөгчийн зарлигаар олгоно. (§14)
	“Үндэсний гавьяаны одон” (National Order of Merit 1963) ⁴⁹	Нийгэм, эдийн засгийн олон салбарт “онцгой гавьяа” байгуулсан хүнд олгоно. (§161) (5 зэрэглэлтэй) (§169)	Салбарын яамны санаачилгаар Ерөнхийлөгчийн зарлигаар олгоно.
	“Цэргийн медаль” 1852	Цэргийн албанд онцгой гавьяа байгуулсан хүнд олгоно. (§136, 140, 141)	Батлан хамгаалахын сайдын саналын дагуу Ерөнхийлөгчийн зарлигаар олгоно. (§143)
Япон	“Хризантемийн их одон” (Supreme Order of the Chrysanthemum 1876)	Япон Улсын төрийн хамгийн дээд одон. Зөвхөн Японы эзэн хааны удмын гишүүд, гадаад улсын хаад, ерөнхийлөгч нарт онцгой тохиолдолд хүртээдэг.	Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцэн, шийдвэрлэнэ. Эзэн хаан олгоно.
	“Сараана цэцгийн одон” (Order of the Paulownia Flowers 1888)	Японы хоёрдугаар зэргийн одон гэж албан ёсоор үздэг. Эзэн хааны зөвлөхүүд, гадаадын хүндэт зочдод голдуу олгодог.	
	“Мандах нарны одон” (Order of the Rising Sun 1875) 6 зэрэглэлтэй.	Иргэд болон гадаадын иргэдэд өргөн олгодог гавьяаны одон.	
	“Ариун эрдэнийн сангийн одон” (Order of the Sacred Treasure 1888) 6 зэрэглэлтэй.	Төрийн алба, олон нийтийн ажилд зүтгэсэн хүний амжилт, бүтээлийг үнэлэн олгоно.	
	“Соёлын одон” (Order of Culture 1937)	Соёл, шинжлэх ухааны салбарын дээд шагнал. Жил бүрийн Соёлын өдрөөр соёл урлагийн салбарт гавьяа байгуулсан 5 орчим хүнд олгодог байна.	
	“Эрдэнийн титэмт одон” (Order of the Precious Crown 1888)	Японы эзэн хааны удмын гишүүн эмэгтэйчүүд болон гадаадын эмэгтэй зочдод олгодог.	
	“Улаан тууз бүхий хүндэт медаль” (Medal with Red ribbon)	Өөрийн амь биеийг үл хайхран хүний амь аварсан хүнд олгоно.	Салбарын сайд нар олгоно.
	“Ногоон тууз бүхий хүндэт медаль”	Удаан хугацаанд сайн дурын үйлс хийж, ёс суртахуунаараа үлгэр дуурайл болсон хүнд олгоно.	
	“Шар тууз бүхий хүндэт медаль”	Шаргуу хөдөлмөр, ур чадвараараа үлгэр жишээ болсон хүнд олгоно.	
	“Нил ягаан тууз бүхий хүндэт медаль”	Шинжлэх ухаан, спорт, соёл урлагийн салбарт нээлт хийсэн, ахиц, дэвшил гаргасан хүнд олгоно.	

⁴⁸ Code of the Legion of Honor, the Military Medal and the National Order of Merit. Хандах:

https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071007/.

⁴⁹ National Order of Merit. Хандах: https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000704061/?utm_source.

	“Цэнхэр тууз бүхий хүндэт медаль”	Нийгмийн халамж, боловсрол зэрэг олон нийтийн сайн сайхны төлөө бодитой хүчин чармайлт гаргасан хүнд олгоно.	
	“Хар хөх тууз бүхий хүндэт медаль”	Олон нийтийн үйл ажиллагаанд онцгой хандив өргөсөн, тусалж, дэмжсэн хүнд олгоно.	

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулснаар

Судалгааны үр дүн

Судалгаанд хамрагдсан улс орнууд (АНУ, Герман, Өмнөд Солонгос, Франц, Япон)-ын туршлагаас үзэхэд төрийн шагнал нь төрөөс иргэдийнхээ гавьяаг албан ёсоор баталгаажуулах, үнэлэх тогтолцооны хувьд ёс зүйн өндөр түвшний хяналттай, төсөв санхүүгийн тодорхой эх үүсвэртэй бөгөөд иргэд, байгууллагын оролцоог дэмжсэн нээлттэй журмаар хэрэгждэг байна. Эдгээр улс орнууд хууль эрх зүйн хувьд өөр өөрийн түүхэн уламжлал, засаглалын хэлбэртэй нийцсэн эрх зүйн тогтолцоонд суурилан төрийн дээд шагнал, одон, медаль олгох харилцааг зохицуулж байна. Мөн нээлттэй шалгуур, ил тод шийдвэр, шагнал авсан хүнд чиглэсэн бодлого зэрэг нийтлэг зарчмыг баримталж байна.

Герман болон Өмнөд Солонгос улсад төрийн шагнал, одон, медалийн нэр төрөл, ангилал, шалгуур нөхцөл, олгох эрх бүхий субъект, журмыг нэг бүрчлэн багтаасан бие даасан хуультай бол Франц, Япон улсуудын хувьд төрийн тэргүүний зарлиг, Засгийн газрын тогтоол, журам зэргээр зохицуулдаг. АНУ-ын хувьд төрийн шагнал, одон медалийн талаар нэгдсэн нэг хууль байхгүй бөгөөд шагнал бүрийг тусгай хууль (тухайлбал, “Конгрессын алтан медаль”) эсвэл Ерөнхийлөгч зарлиг гаргах зэргээр шагналаасаа хамааран тухайн тохиолдолд нь шийдвэрлэдэг онцлогтой. Франц Улс 1962 онд Ерөнхийлөгч Шарль де Голлийн зарлигаар төрийн шагналын нэгдсэн эрх зүйн баримт бичгийг баталж, төрийн дээд шагнал болох Хүндэт Легионы одон, Үндэсний гавьяаны одон, Цэргийн медаль зэрэг одонг нэг мөр журамласан бөгөөд боловсрол, соёл урлаг, хөдөө аж ахуй зэрэг тодорхой салбарын шагналуудыг тусгай журмаар зохицуулдаг байна.

Судалгаанд авсан орнуудад төрийн тэргүүн болон гүйцэтгэх засаглалын тэргүүн төрийн шагнал, одон, медаль олгох эцсийн шийдвэрийг гаргах болон баталгаажуулах нийтлэг зохицуулалттай. Харин нэр дэвшүүлэх, шалгаруулалтын шат нь зарим улсад Засгийн газрын түвшинд явагддаг (Өмнөд Солонгост Төрийн зөвлөл, Японд Сайд нарын танхим), Францад тусгайлан байгуулсан 14 гишүүнтэй “Одон шагналын зөвлөл”-өөс шийдвэр гаргадаг. АНУ-ын хувьд төрийн шагнал бүрийг тусдаа эрх зүйн үндэс, шалгууртайгаар олгодог. Тухайлбал, Ерөнхийлөгчийн нэрэмжит шагналыг Ерөнхийлөгч өөрийн шийдвэрээр шууд хүртээдэг. “Конгрессын алтан медаль”-ийг Конгресс хэлэлцэж баталсны дараа олгодог. “Конгрессын шагнал” хөтөлбөрийн сонгон шалгаруулах үйл явцыг Сенат, Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүдээс бүрдэх, нийт 25 гишүүнтэй “Конгрессын шагналын зөвлөл” шийдвэрлэдэг болно. Германд Холбооны Ерөнхийлөгч төв эрх бүхий субъект боловч муж улсууд бие даасан шагналын тогтолцоотой.

Улс орнуудын шагналын ангилал, нэр төрөл нь нийгмийн бүхий л салбарыг хамарсан өргөн хүрээтэй боловч эрэмбэ, зэрэглэлийн хувьд ялгаатай шаталсан бүтэцтэй. Зарим улсад үндэсний түвшний цөөн тооны одон, шагналтай (тухайлбал, Герман нэг одон, Франц гурван одон) байхад, Өмнөд Солонгос болон Япон улс олон нэр төрөл, шатлал бүхий одон, медалийн тогтолцоотой (Япон зургаан одон, зургаан медаль, Өмнөд Солонгос 12 одон, 12 медальтай) байна. Мөн эдгээр улсад (Герман, Өмнөд Солонгос, Франц, Япон) одон, медаль бүр зэрэглэлтэй (тухайлбал, Герман Улсын “Холбооны гавьяаны одон” найман зэрэглэлтэй) бөгөөд ангиллын шат ахих боломж, шалгуур нь эрх зүйн баримт бичигт тодорхой тогтоогдсон байдаг. Энэ нь тухайн хүний хүрсэн амжилт, байгуулсан гавьяаг бодитой үнэлэхийн зэрэгцээ, цаашид тодорхой хугацаанд амжилтаа үргэлжлүүлэн ахиулах, улмаар дараагийн зэрэглэлд дэвших урамшуулал, хөшүүрэг болдог байна. АНУ-ын хувьд төрөөс олгодог шагналын тогтолцоо нь Конгресс болон Ерөнхийлөгчөөс улсын хэмжээнд олгодог таван гол шагналаас бүрдэх бөгөөд үүнээс гадна Холбооны засгийн газрын яам, агентлагаас олгодог төрөлжсөн бусад шагналууд багтана.

Төрийн шагналын шалгуурын хувьд судалгаанд хамрагдсан улсуудаас зөвхөн Япон Улсад насны тодорхой босготой (ердийн тохиолдолд 70 нас, өндөр эрсдэлтэй албанд 55 нас) байхад Герман, Өмнөд Солонгос, Франц улсууд олон жилийн бодит гавьяанд үндэслэдэг байна. Харин АНУ-д нэг удаагийн байгуулсан амжилтыг тухайн цаг хугацаанд нь өндрөөр үнэлдэг туршлагатай. Франц улсад шагналын зэрэг ахих хооронд тодорхой хугацааг хуульчилсан бол Германд зэрэг ахиулахад өмнөх зэрэглэлийг эзэмшсэн байхын зэрэгцээ шинэ, үндэслэл бүхий гавьяаг үндэслэдэг байна.

Шагналд нэр дэвшүүлэхэд төрийн байгууллагын удирдах албан тушаалтнууд болон иргэдийн саналд үндэслэдэг туршлагууд байна. Францад 50 иргэний гарын үсэг цуглуулан санал гаргах боломжтой бол Германд иргэд, байгууллагууд, харин Өмнөд Солонгост салбарын сайд, шүүх, сонгуулийн байгууллагын удирдлагууд нэр дэвшүүлэх эрхтэй. Японд олон нийтээс нэр дэвшүүлэх тогтолцоог мөн нэвтрүүлсэн байна. Харин АНУ-д тодорхой нэр төрлийн шагналд иргэдийн саналыг авдаг туршлага байна.

Ил тод байдлыг хангах зорилгоор шагнагдсан хүмүүсийн нэрсийг тогтоосон хугацаанд төрийн албан хэвлэл, цахим сувгаар нийтлэх, шийдвэрийн талаарх мэдээллийг нийтэд танилцуулах дэг (Герман, Өмнөд Солонгос, Франц, Япон) тогтсон. Хуулийн зөрчил, ёс зүйн ноцтой асуудал илэрвэл хураах, хүчингүй болгох зохицуулалтыг (Герман, Өмнөд Солонгос, Франц, Япон) тодорхой заасан. Америкт иргэний дээд шагналуудыг хураах журам байхгүй, харин цэрэг, батлан хамгаалах салбарын шагналуудын хувьд салбарын дотоод дэгээр шийддэг. Зарим улсад, тухайлбал Германд, төрийн дээд одонтой холбоотой маргааныг захиргааны хэргийн журмаар шийдэх боломжийг хуульчилсан байна.

Төрийн шагналын санхүүжилт үндсэндээ улсын төсвөөс бүрддэг ч улс бүр онцлогтой. Германд Ерөнхийлөгчийн ажлын албаны төсөвт “одон, тэмдгийн зардал” гэж тусгайлан заадаг. Өмнөд Солонгос улсад Дотоод хэрэг, аюулгүй байдлын яамны төсөвт, Францад Их канцлерийн газрын жилийн төсөв дээр нэмээд канцлерийн хураамжийн орлогоор зарим үйл ажиллагааг санхүүжүүлдэг бол Японд Засгийн газрын ажлын албаны бүтэц дэх Шагналын товчооны төсөвт багтаадаг. Харин Америкт ерөнхийлөгчийн нэрэмжит шагналын зардал төрийн тэргүүний ажлын албаны төсвөөс, Конгрессын нэрэмжит шагналын зардал тусгай сангаас, цэрэг, батлан хамгаалах салбарын шагналууд Батлан хамгаалах яамны төсвөөс тус тус санхүүжигддэг байна.

Улс орнуудад төрийн шагналын зардлын хувьд нийтлэг бүтэцтэй байна. Үүнд, одон, медалийн загвар, үйлдвэрлэл; үнэмлэх/гэрчилгээ, бусад хэвлэмэл баримт; гардуулах ёслолын үйл ажиллагаа; тээвэр/түгээлт; хэвлэл мэдээллээр зарлах, нийтлэх болон шагналын нөхөн олголт зэрэг орж байна. Зардлын бүрэлдэхүүнд шагнал авсан хүнд болон гэр бүлд нь чиглэсэн сар бүрийн тэтгэмж болон нэг удаагийн тусламжийг олгодог туршлагууд байна. Тухайлбал, Америкт зэвсэгт хүчний дээд шагналын эздэд тусгай тэтгэврийг шагнал авсан хүн болон тухайн хүн нас барсан тохиолдолд эхнэр/нөхөрт нь сар бүр олгодог. Өмнөд Солонгост төрд онцгой гавьяа байгуулсан иргэдэд сар бүрийн нэмэгдэл, гэр бүлд нь дэмжлэг, нас баралтын нэг удаагийн олговрыг хуульчилсан бол Францад Хүндэт Легионы одон болон Цэргийн медальтан, мөн тэдний бэлэвсэн эхнэр/нөхөр, зарим тохиолдолд өнчин хүүхдэд амьжиргааны онцгой хэрэгцээнд нь тулгуурласан нэг удаагийн тусламжийг Их канцлерийн газрын төсвөөс шийдвэрлэн олгодог байна. Японд соёлын салбарын гавьяатнуудад сар бүрийн тэтгэмж олгодог зэрэг туршлагууд байна. Харин Германд төрийн шагналд мөнгөн урамшуулал дагалддаггүй байна.

Ном зүй

Congress. (2024). *A Guide to Major Congressional and Presidential Awards*. Congress.gov: [https://www.congress.gov/crs-product/R47020#:~:text=A%20Guide%20to%20Major%20Congressional,18-](https://www.congress.gov/crs-product/R47020#:~:text=A%20Guide%20to%20Major%20Congressional,18-ээс)ээс Гапрасан

Cabinet Office. (огноо байхгүй). *Collection of documents related to honors*. Cabinet Office: <https://www8.cao.go.jp/shokun/shiryoshu.html#kankeihorei>-ээс Гапрасан

Congress.gov. (2024). *A Guide to Major Congressional and Presidential Awards*. Congress.gov: [https://www.congress.gov/crs-product/R47020#:~:text=A%20Guide%20to%20Major%20Congressional,18-](https://www.congress.gov/crs-product/R47020#:~:text=A%20Guide%20to%20Major%20Congressional,18-ээс)ээс Гапрасан

French administration. (огноо байхгүй). *Medal for Children and Families*. The official website of the French administration: https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F2124?utm_source-ээс Гапрасан

Decree No. 2012-424 creating the Internal Security Medal. (огноо байхгүй). Legifrance: https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000025592575?utm_source-ээс Гапрасан

Congress.gov. (2024). *A Guide to Major Congressional and Presidential Awards*. Congress.gov: [https://www.congress.gov/crs-product/R47020#:~:text=A%20Guide%20to%20Major%20Congressional,18-](https://www.congress.gov/crs-product/R47020#:~:text=A%20Guide%20to%20Major%20Congressional,18-ээс)ээс Гапрасан

Cabinet Office. (огноо байхгүй). *Summary of the Honors System*. Cabinet Office: <https://www8.cao.go.jp/shokun/en/honors-system.html>-ээс Гапрасан

National Archives. (огноо байхгүй). *Office of Federal Register - Executive Orders*. National Archives: <https://www.archives.gov/federal-register/codification/executive-order/11494.html>-ээс Гапрасан

Majority Leader. (2025). *119th Congress Floor Protocols*. Majority Leader: <https://www.majorityleader.gov/schedule/floor-protocols.htm>-ээс Гапрасан

National Endowment for the Arts. (огноо байхгүй). *National Medal of Arts Nominations 2024: Invitation from the Chair*. National Endowment for the Arts: https://www.arts.gov/honors/medals/invitation-from-the-chair?utm_source-ээс Гапрасан

National Endowment for the Humanities. (огноо байхгүй). *National Humanities Medal Nominations*. National Endowment for the Humanities: https://www.neh.gov/about/awards/national-humanities-medals-nominations?utm_source-ээс Гапрасан

Der Bundespräsident. (огноо байхгүй). *Domestic Department*. Der Bundespräsident: https://www.bundespraesident.de/DE/amt-und-aufgaben/bundespraesidialamt/arbeitsbereiche/abteilung-inland/abteilung-inland_node.html?utm_source-ээс Гапрасан

Der Bundespräsident. (огноо байхгүй). *Order suggestions*. Der Bundespräsident: https://www.bundespraesident.de/DE/amt-und-aufgaben/orden-und-ehrungen/verdienstorden/ordensanregungen/ordensanregungen_node.html?utm_source-ээс Гапрасан

Cabinet Office. (огноо байхгүй). *Decorations and Medals in Japan*. Cabinet Office: <https://www8.cao.go.jp/shokun/en/index-e.html#:~:text=recognition%20of%20their%20national%20or,Decoration%20Ceremonies%20and%20other%20awards-ээс> Гапрасан

Federal President's Office. (2025). *Announcement of awards*. Federal President's Office: https://www.bundesanzeiger.de/pub/publication/YdRGCZ0kaN49pQNXHMF?1&utm_source-ээс Гапрасан

National Printing Bureau. (2025). *Official Gazette Overview*. National Printing Bureau:
<https://www.npb.go.jp/en/products/gazette/books/kanpo.html>-ээс Гагласан

MOIS. (2025). *Pre-disclosure of candidates*. MOIS:
https://www.sanghun.go.kr/nation/participation/recbulletin/recBulletinList.do?pageTO.pages=1&utm_source-
ээс Гагласан

Department of Defense. (2025). *Manual of Military Decorations and Awards: Medal of Honor*. Department of Defense:
https://www.esd.whs.mil/Portals/54/Documents/DD/issuances/dodm/134833_Vol1.PDF?ver=86rp_OZEVxAiByOjPDSvgQ%3D%3D-ээс Гагласан

The American Presidency Project. (огноо байхгүй). *Executive Order 11085*. The American Presidency Project: https://www.presidency.ucsb.edu/documents/executive-order-11085-the-presidential-medal-freedom?utm_source-ээс Гагласан

Ministry of the Interior and Safety. (огноо байхгүй). *About the Ministry*. Ministry of the Interior and Safety:
https://www.mois.go.kr/eng/sub/a02/aboutMinistry/screen.do?utm_source-ээс Гагласан

The Grand Chancellery. (огноо байхгүй). *The rights of the decorated*. The Grand Chancellery:
https://www.legiond'honneur.fr/fr/les-decorations/je-suis-decore/les-droits-du-decore?utm_source-ээс Гагласан

Senat. (огноо байхгүй). *Additional budgets: Legion of Honor, Order of Liberation*. Senat:
https://www.senat.fr/rap/np01_39/np01_390.html#toc51-ээс Гагласан